

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

Διηγήματα

Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΛΕΥΚΩΣΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Διηγήματα

Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη

Βιβλίο Εκπαιδευτικού

Έρευνα - Συγγραφή
Αγάθη Ερωτοκρίτου, *Φιλολόγος*

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, *Διηγήματα*

Βιβλίο Εκπαιδευτικού, Α' Λυκείου

Έρευνα - Συγγραφή

Αγάθη Ερωτοκρίτου, *Φιλολόγος*

Εποπεία – Επιμέλεια κειμένου

Σκευή Προτοπαπά, *Επιθεωρήτρια Φιλολογικών Μαθημάτων*

Φιλοτέχνηση εξωφύλλου

Χρύσης Σιαμμάς, *Λειτουργός ΥΑΠ*

Ηλεκτρονική Σελίδωση

Θεόδωρος Κακουλλής, *Λειτουργός ΥΑΠ*

Συντονισμός έκδοσης

Μαρίνα Αστρα Ιωάννου, *Λειτουργός ΥΑΠ*

Γενικός Συντονισμός

Χρίστος Παρπούνας, *Συντονιστής ΥΑΠ*

Ευχαριστούμε τις Διαχρονικές Εκδόσεις Α.Ε. για την ευγενική παραχώρηση του εικονιστικού υλικού από την έκδοση «Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, *Διηγήματα*, Αθήνα 2003» (Ch. Wetwood: σσ. 90, 385 και Ρ. Βαρθάκη: σσ. 108, 113, 149, 157).

Α' έκδοση 2010

ISBN σειράς: 978-9963-0-4537-2

ISBN: 978-9963-0-4546-4

Εκτύπωση: Imprinta Ltd

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Με ιδιαίτερη χαρά προλογίζω το βιβλίο του εκπαιδευτικού *Διηγήματα* του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, που παραδίδεται για χρήση των φιλολόγων.

Τη χρονιά αυτή ολοκληρώνεται η προσπάθεια για ανανέωση όλων των λογοτεχνικών βιβλίων που διδάσκονται στη Μέση Εκπαίδευση, ανανέωση που ξεκίνησε από την προηγούμενη χρονιά με την εισαγωγή του *Διπλού Βιβλίου* στη διδακτέα ύλη της Γ' Λυκείου.

Η ετοιμασία του εγχειριδίου για το εν λόγω βιβλίο εντάσσεται στο πλαίσιο της πάγιας πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού να διευκολύνει τους εκπαιδευτικούς στο διδακτικό τους έργο. Συγχαίρω θερμά τους συντελεστές που εργάστηκαν για την παραγωγή του: την Επιθεωρήτρια Φιλολογικών Μαθημάτων κ. Σκεύη Πρωτοπαπά που είχε την εποπτεία του υλικού και τη φιλόλογο κ. Αγάθη Ερωτοκρίτου για τη συγγραφή του.

Δρ Ζήνα Πουλλή
Διευθύντρια Μέσης Εκπαίδευσης

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Τα διηγήματα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη αποτελούν ένα σημαντικό κομμάτι της Νεοελληνικής Γραμματείας. Η λογοτεχνική τους αξία είναι αναμφισβήτητη και γι' αυτό η πρόταση να ενταχθούν στο μάθημα του Λογοτεχνικού βιβλίου της Α' Λυκείου θα βοηθήσει στη γνωριμία των νεαρών αναγνωστών με το έργο του μεγάλου αυτού λογοτέχνη.

Ο κόσμος που παρουσιάζεται στα επιλεγμένα διηγήματα του Παπαδιαμάντη τα οποία αναλύονται στο βιβλίο αυτό ανήκουν σε ένα άλλο αιώνα, σε μια εποχή που φαινομενικά δεν έχει άμεση σχέση με τη σύγχρονη πραγματικότητα. Όμως, ο Παπαδιαμάντης και το έργο του δεν έχουν ποτέ ξεπεραστεί. Αντίθετα, τα θέματα που διαπραγματεύεται παραμένουν επίκαιρα όπως επίσης και οι ήρωες, οι ανησυχίες, τα όνειρα, τα προβλήματα, ο αγώνας του ανθρώπου για επιβίωση.

Πίσω από τους ήρωες των διηγημάτων κρύβεται ο ίδιος ο συγγραφέας ο οποίος εκφράζει τις ιδέες του, τη δική του ψυχοσύνθεση και που αποτελεί μια γνήσια ελληνική ψυχή. Οι χαρακτήρες και ο ψυχικός τους κόσμος προέρχονται από το γνήσιο υλικό που έχει γύρω του τόσο στη Σκίαθο όσο και στην Αθήνα που κατοικεί.

Το υποστηρικτικό υλικό που έχετε στα χέρια σας αποτελείται από τρία μέρη.

Το Μέρος Α' με τίτλο «Ο συγγραφέας» περιλαμβάνει στοιχεία για τη ζωή και το έργο του συγγραφέα. Στο μέρος αυτό έχει συμπεριληφθεί υλικό με αποσπάσματα από κείμενα άλλων συγγραφέων που αφορούν το έργο του Παπαδιαμάντη.

Το Μέρος Β' είναι αφιερωμένο στην παρουσίαση των διηγημάτων που έχουν επιλεγεί για ανάλυση. Πέρα από τα στοιχεία που αφορούν τη συγγραφή των διηγημάτων, παρουσιάζονται οι πρωταγωνιστές καθώς και η τεχνική του συγγραφέα. Στόχος είναι να φωτιστούν μερικά στοιχεία του βιβλίου, για να βοηθηθεί ο εκπαιδευτικός στην ανάλυση και ερμηνεία του περιεχομένου. Επίσης, γίνεται μέσα από όλα τα διηγήματα, μια οριζόντια παρουσίαση κοινών θεμάτων που διαπραγματεύεται ο συγγραφέας.

Στο τελευταίο τμήμα, στο Μέρος Γ' υπάρχουν στοιχεία που έχουν ως σκοπό να ενισχύσουν τη διδακτική πράξη μέσα από στόχους και ενδεικτικές δραστηριότητες. Σημαντικό για το εκπαιδευτικό έργο είναι η χρήση ταινιών από το διαδίκτυο (παραγωγή ΕΡΤ) που προτείνονται ως υποστηρικτικό υλικό.

Οι πληροφορίες που παρουσιάζονται στο εγχειρίδιο στοχεύουν να φωτίσουν πτυχές των διηγημάτων και να ενισχύσουν το έργο του εκπαιδευτικού. Ο αναγνώστης καλείται να αποκαλύψει το θησαυρό που κρύβουν τα διηγήματα και να εκτιμήσει το έργο του συγγραφέα. Έτσι, ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να βοηθήσει τους μαθητές να απολαύσουν το βιβλίο και να αποκαλύψουν οι ίδιοι τα τόσο δυνατά μηνύματα που δίνει ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης.

Αγάθη Ερωτοκρίτου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	3
Εισαγωγικό σημείωμα	5

ΜΕΡΟΣ Α΄: Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

1. Βιογραφικό σημείωμα	11
2. Το έργο του	13
3. Ο συγγραφέας και η εποχή του	13
4. Ο Παπαδιαμάντης μέσα από τα μάτια των άλλων	15

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΤΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

1. Εισαγωγή στα διηγήματα	23
2. Έκδοση διηγημάτων	25
3. Γενικά στοιχεία των διηγημάτων	26
4. Παρουσίαση - ανάλυση διηγημάτων	28
5. Θεματικές επιλογές συγγραφέα	
Α. Πρωταγωνιστές	60
I. Πρόσωπα / Χαρακτήρες	60
II. Γυναίκες	61
Β. Σκηνικό	62
I. Σκιάθος	62
II. Αθήνα	64
Γ. Θρησκευτικότητα	66
Δ. Έρωτας	68
6. Τεχνική / Οργάνωση διηγημάτων	69
7. Γλώσσα	70

ΜΕΡΟΣ Γ΄: ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

1. Διδακτικοί Στόχοι	
I. Γενικοί στόχοι	74
II. Ειδικοί στόχοι	74
2. Ενδεικτικός προγραμματισμός	75
3. Δραστηριότητες – Ερωτήσεις	76

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΙΣΤΟΓΡΑΦΙΑ	81

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ο «κοσμοκαλόγερος», όπως τον χαρακτήρισε ο Μ.Περάνθης¹ στη βιογραφία που έγραψε για το μεγάλο αυτό έλληνα συγγραφέα.

¹Μιχάλης Περάνθης, Ο κοσμοκαλόγερος, εκδόσεις ΕΣΤΙΑ, 1994.

ΜΕΡΟΣ

Α'

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

1. Βιογραφικό σημείωμα

Ο «Άγιος των ελληνικών γραμμάτων», όπως συχνά χαρακτηρίζεται ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, γεννήθηκε στη Σκιάθο το 1851. Ήταν το τρίτο από τα επτά παιδιά του ιερέα παπα-Αδαμαντίου Εμμανουήλ και της Γκιούλως (Αγγελική) Μωραΐτη. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του οικογενειακού περιβάλλοντος, μέσα στο οποίο μεγάλωσε, αποτελούν η βαθιά θρησκευτικότητα και η προσήλωση στην ελληνική παράδοση. Τα στοιχεία αυτά πρόκειται να διαμορφώσουν την προσωπικότητα και κατ' επέκταση να επηρεάσουν το συγγραφικό έργο του Παπαδιαμάντη.

Οι οικονομικές δυσχέρειες της οικογένειάς του εμφανίζονται αρχικά ως εμπόδιο στην ολοκλήρωση των γυμνασιακών του σπουδών. Για το θέμα αυτό, ο ίδιος ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, σε ένα χαρακτηριστικό αυτοβιογραφικό του σημείωμα² αναφέρει ανάμεσα σ' άλλα ότι «...έβγην από τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον εἰς τὰ 1863, ἀλλὰ μόνον τῷ 1867 ἐστάλην εἰς τὸ Γυμνάσιον Χαλκίδος, ὅπου ἤκουσα τὴν Α' καὶ Β' τάξιν. Τὴν Γ' ἐμαθήτευσα εἰς Πειραιᾶ, εἶτα διέκοψα τὰς σπουδὰς μου καὶ ἔμεινα εἰς τὴν πατρίδα. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1872 ὑπήγα εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος χάριν προσκυνήσεως, ὅπου ἔμεινα ὀλίγους μῆνας. Τῷ 1873 ἦλθα εἰς Ἀθήνας καὶ ἐφοίτησα εἰς τὴν Δ' τοῦ Βαρβακείου...»³.

Το 1874 ο Παπαδιαμάντης εγγράφεται στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Οι δύσκολες συνθήκες ζωής στην Αθήνα τον εμποδίζουν ακόμη μια φορά να ολοκληρώσει τις σπουδές του αφού όπως ο ίδιος δηλώνει, στο Πανεπιστήμιο παρακολούθησε «...κατ' ἐκλογὴν ὀλίγα μαθήματα φιλολογικά, κατ' ἰδίαν δὲ ἠσχολούμην εἰς τὰ ξένας γλώσσας...»³. Η εγκατάλειψη των σπουδών του τον ώθησαν να αφοσιωθεί στο γράψιμο ενώ η πολύ καλή γνώση της Γαλλικής και Αγγλικής γλώσσας τον βοήθησε αρχικά να κάνει μεταφράσεις για να κερδίζει λίγα χρήματα. Για τις

^{*} Σε όλα τα αποσπάσματα από άλλα βιβλία, διατηρείται η ορθογραφία του συγγραφέα.

² Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, *Διηγήματα*, Νεοελληνική Βιβλιοθήκη, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, Αθήνα, 1988.

³ Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, βλ. παραπάνω.

ιδιαιτέρως του ικανότητες, χαρακτηριστικά είναι τα λόγια ενός συμμαθητή του χρόνια μετά: «Πρώτος μαθητής ήτανε στην τάξη. Και με τα γερά ελληνικά, που ήξερε αυτός, μπορούσε να είναι σήμερα καθηγητής του Πανεπιστημίου. Τώρα κάθεται και γράφει παραμύθια ... Χαμένος πάει ...»⁴.

Στην Αθήνα ζούσε μόνος σε ταπεινά δωμάτια που νοίκιαζε στην περιοχή του Ψυρρή ή στην Πλάκα. Η ζωή του ήταν πάντοτε μοναχική χωρίς πολλούς φίλους και «ασκητικός όπως ήτανε, αποσυρμένος σε παράμερα μαγαζάκια, με τη συντροφιά των ταπεινών ανθρώπων, φιλέρημος και μισάνθρωπος [...] δεν ήτανε εύκολο να τον πλησιάση κανένας, όσο θαυμαστής του κι' αν τύχαινε.»⁵.

Σύντομα είχε γίνει περιζήτητος αλλά παρά τις υψηλές αμοιβές που του έδιναν, εντούτοις, ποτέ δεν κατάφερε να βελτιώσει την οικονομική του κατάσταση. Ο Παύλος Νιρβάνας, που δούλεψε με τον Παπαδιαμάντη στο «Άστρ» την περίοδο 1899-1902, καταγράφει μια προσωπική μαρτυρία για την πρώτη μέρα υπηρεσίας του Παπαδιαμάντη στο «Άστρ» ως μεταφραστής. Μετά από την ανακοίνωση του ποσού των 150 δραχμών που θα ήταν ο μισθός του, ο Παπαδιαμάντης παρέμεινε σκεπτικός. Και ενώ ο υπεύθυνος ήταν έτοιμος να αυξήσει το αρχικό ποσό, ο Παπαδιαμάντης απάντησε «Πολλές είναι εκατό πενήντα ... είπε. Με φτάνουνε εκατό.»⁶

Το συγγραφικό του έργο είναι ιδιαίτερα σημαντικό. Ο ίδιος δηλώνει ότι «Τῷ 1868 ἐπέχειρσα να γράψω μυθιστόρημα. Τῷ 1879 ἐδημοσιεύθη “ἡ Μετανάστις” ἔργον μου εἰς τὸ περιοδικὸν “Σωτήρα”. Τῷ 1882 ἐδημοσιεύθη “Οἱ ἔμποροι τῶν Ἐθνῶν” εἰς τὸ “Μὴ χάνεσαι”. Ἀργότερα ἔγραψα περὶ τὰ ἑκατὸν διηγήματα, δημοσιευθέντα εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ ἑφημερίδας»⁷.

Το 1908 με επιβαρημένη υγεία αποφασίζει να ξαναγυρίσει στη Σκιάθο. Μετά από μια ζωή γεμάτη στέρησης, πέθανε το 1911 σε ηλικία 60 ετών και ο θάνατός του προκάλεσε θλίψη στο πανελλήνιο.

⁴Νιρβάνα Παύλου, Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Φιλολογικά απομνημονεύματα, Οδυσσεάς, 1988.

⁵Νιρβάνα Παύλου, βλ. παραπάνω.

⁶Γιώργος Βαλέτας, Παπαδιαμάντη Άπαντα, εκδόσεις Γιοβάνης, 1972.

⁷Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, βλ. παραπάνω.

2. Το έργο του

Αρχικά γράφει μυθιστορήματα τα οποία δημοσιεύονται σε εφημερίδες με μορφή επιφυλλίδας. Ταυτόχρονα ασχολείται με μεταφράσεις ξένων μυθιστορημάτων. Μετά το 1885 ο Παπαδιαμάντης αρχίζει να γράφει ηθογραφικά διηγήματα εμπνευσμένα από τον κόσμο μέσα στον οποίο ζει. Τόσο τα λογοτεχνικά του έργα όσο και οι μεταφράσεις που αναλαμβάνει δημοσιεύονται⁸ σε διάφορες εφημερίδες και περιοδικά της εποχής.

Η αξία του έργου του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη έχει αναγνωριστεί, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς. Η αναγνώρισή του ως ένας σημαντικός λογοτέχνης έγινε πολύ πριν από το θάνατό του, αν και ο ίδιος δεν αναμειγνυόταν με τους λογοτεχνικούς κύκλους της εποχής του. Το 1908, ο φιλολογικός σύλλογος «Παρνασσός» οργάνωσε εκδήλωση προς τιμή του, αν και ο ίδιος από σεμνότητα δεν είχε παρουσιαστεί.

3. Ο συγγραφέας και η εποχή του

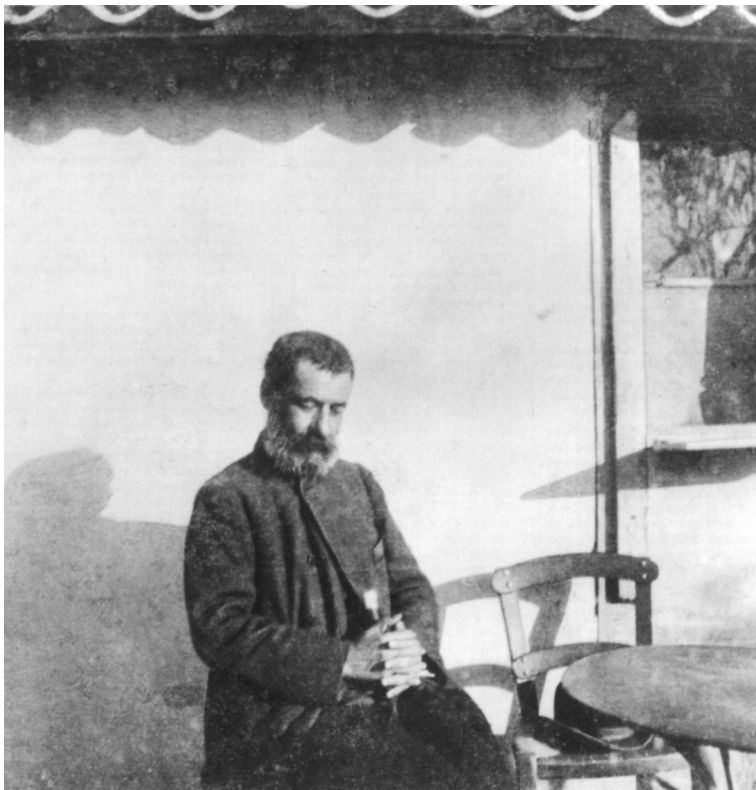
Τα διηγήματα του Παπαδιαμάντη μπορούν να αποτελέσουν πηγή πληροφόρησης για την κοινωνία της εποχής που ζει ο συγγραφέας, αφού αυτή η κοινωνία αποτελεί το προξύμι για τη δημιουργία του παπαδιαμαντικού «κόσμου».

Εικόνες της κοινωνίας αποκαλύπτονται μέσα στο έργο του Παπαδιαμάντη όπως ακριβώς έχει περάσει στη μνήμη και στο υποσυνείδητό του η ελληνική πραγματικότητα. Οι εμπειρίες και οι αναμνήσεις του μέσα στη σύγχρονή του εποχή, αποτελούν πηγή έμπνευσης, όπως ο ίδιος δηλώνει σε πολλά από τα διηγήματά του.

Ταυτόχρονα, οι άσχημες συνθήκες ζωής, τα κοινωνικά προβλήματα και η αβεβαιότητα που προκαλούν τα ιστορικά γεγονότα της εποχής του αποτελούν πτυχές των διηγημάτων του.

⁸Ο Παπαδιαμάντης συνεργάζεται με τις εφημερίδες «Εφημερίς», «Ακρόπολις», «Άστυ» και με τα περιοδικά «Σωτήρ», «Παναθήναια».

Πέρα απ' όλα αυτά, τα διηγήματα του χαρακτηρίζονται από την ελληνική ψυχή που υπομένει καρτερικά, αγωνίζεται, προδώνεται και έρχεται αντιμέτωπη με το γραφτό της, τη μοίρα που κανείς δεν μπορεί να την ορίζει.

Φωτογραφία από το λογοτέχνη Παύλο Νιρβανά, φίλο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη (1906).

1. Ο Παπαδιαμάντης μέσα από τα μάτια των άλλων

Πάυλος Νιρβάνας⁹

[...] Είχα διηγηθεί άλλοτε την άνησυχία του αυτή, όταν πήγα, κλέφτικα, με χίλιες προφάσεις, να τόν φωτογραφίσω άπάνω στο καφεεντάκι τής Δεξαμενής. Δεν υπήρχε ως τότε φωτογραφία του Παπαδιαμάντη. Και συλλογιζόμουν ότι άπ' τή μιá μέρα στην άλλη μπορούσε να πεθάνει ο μεγάλος Σκιαθίτης, και μαζί του να σβύση για πάντα ή όσία μορφή του. Και πότε αυτό; Σε μία έποχή που δεν υπάρχει άσημότητα που να μην έχει λάβει τις τιμές του φωτογραφικού φακού. Και πώς θα μπορούσε να δικαιολογηθεί μία τέτοια παράλειψη τής γενεάς μας σ' εκείνους που θα 'ρθούν κατόπι μας να συνεχίσουν τó θαυμασμό μας για τόν άπαραμίλλο λυρικό ψυχογράφο τών καλών και τών ταπεινών και τόν άγνότατο ποιητή τών νησιώτικων γαλών; Άλλά ο άγνός αυτός χριστιανός, με τή ψυχή του άναχωρητή, δεν έννοούσε, με κανένα τρόπο, να έπιτρέψη στον έαυτό του μιá τέτοια ειδωλολατρική ματαιότητα. «Ού ποιήσεις σεαυτῷ εἶδωλον οὐδὲ παντός όμοίωμα» ήταν ή άρνησή του και ή άπολογία του. Άποφάσισα όμως να πάρω τήν άμαρτία του στο λάιμό μου. Ο Θεός και ή μακαρία ψυχή του άς μου συχωρέσουν τó κριμα μου. Ένας άπό τούς ώραιότερους τίτλους που άναγνωρίζω στη ζωή μου, είναι ότι παρέδωκα στους μεταγενέστερους τη μορφή του Παπαδιαμάντη.

Με τί δόλια και άμαρτωλά μέσα έπραγματοποίησα τόν άθλο μου αυτό, τó διηγήθηκα, όπως είπα, άλλου. Έκείνο που μου θυμίζουν ζωηρότερα τώρα οι εύλαβητικές γιορτές τής Σκιάθου, είναι ή άνησυχία του τή στιγμή που τόν άποτράβηξα ως τήν προσήλια γωνίτσα του μικρού καφενείου, για να ποζάρη μπροστά στον φακό μου. Να «ποζάρη» είναι ένας λεκτικός τρόπος. Είχε πάρει μόνος του τή φυσική του στάση άπάνω σε μιá πρόστυχη καρέκλα, με τά χέρια σταυρωμένα στο στήθος, με τó κεφάλι σκυφτό, με τά μάτια χαμηλωμένα, στάση βυζαντινού άγίου, σαν ξεσηκωμένη άπό κάποιον καπνισμένο παλιό τέμπλο έρημοκλησιού του νησιού του. Αυτή δεν

⁹Πάυλος Νιρβάνας, Η φωτογράφιση του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, Νέα εστία, 1933.

ήταν στάση για μία πεζή φωτογραφία. Ήταν μία καλλιτεχνική σύνθεση, και θα μπορούσε να είναι ένα έργο του Πανσελήνου ή του Θεοτοκοπούλου. Αμφιβάλλω αν φωτογραφικός φακός έλαβε ποτέ μια τέτοια ετυχία.

Αλλά ο Αλέξανδρος ήταν βιαστικός να τελειώνουμε. Γιατί; Μου τὸ ψιθύρισε, ἀνήσυχα στὸ αὐτί, καὶ ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ τὸν εἶχα ἀκούσει - οὔτε φαντάζομαι πὼς θὰ τὸν ἄκουσε ποτὲ κανένας ἄλλος - νὰ μιλεῖ γαλλικά:

- Nous excitons la curiosité du public.

Ἀκούσατε; Ἐρεθίζαμε τὴν περιέργειά του ...Κοινοῦ! Ποιοῦ Κοινοῦ; Δὲν ἦταν ἐκεῖ κοντά μας παρὰ ἓνα κοιμισμένο γκαρσόνι τοῦ καφενεῖου, ἓνας γεροντάκος ποὺ λιαζότανε στὴν ἄλλη γωνία τοῦ μαγαζιοῦ, καὶ δυὸ λουστράκια ποὺ παίζανε παράμερα. Αὐτὸ ἦταν τὸ Κοινό, ποὺ ἀνησυχοῦσε τὸν Παπαδιαμάντη ἢ «περιέργειά» του. Κι' αὐτὴ ἦταν ἡ διαλόμπευσή του, ποὺ βιαζότανε νὰ τῆς δώσῃ ἓνα τέλος [...]

Κωστής Παλαμάς¹⁰

«Κρύβω μέσα μου κάτι που με κάνει να γυρίζω πίσω σε κάποια νέα χρόνια μακρινά, που τα γυρεύει το εγώ μου κάποτε και πότε με λαχτάρα, ίσα-ίσα γιατί μου είναι μακρινά πλέον και μου δείχνονται σαν ξένα. Κάποιος εἶπεν: ο άνθρωπος είναι πάντ' αυτός που εἶτανε παιδί. Δεν ξέρω. Μα ξέρω πως πάντα μένει μέσα και στον πλέον αλλαγμένον άνθρωπον, ἀπὸ τὴν ηλικίαν, ἀπὸ τὰ πάθη, ἀπὸ τὴ σκέψη, κάτι ἀπὸ τὸ παιδί. Το παιδικὸ τούτο κάτι, τὸ λαχταριστὸ καὶ τὸ ἀφραστο, αὐτὸ τὸ ποίημα τοῦ περασμένου, τοῦ χαμένου ἢ μουσικῆ, μου ξαναδείχεται καὶ στέκει εμπρός, κάπως λιγότερο ἀέρινο, κάπως περισσότερο σωματωμένο, μέσα στα Διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη. Βρίσκω μέσα σ' αὐτὰ πως δεν ξέμαθα νὰ βλέπω καὶ νὰ αισθάνομαι, νὰ χαίρομαι καὶ νὰ λαχταρῶ με τὴ νεανικὴ ἐγκάρδια ἀπλότητα, τὴν ομορφιά τῆς χώρας ποὺ με γέννησε, τὸν ολόφωτο αἰθέρα, τὰ χτυπητὰ χρώματα, τ' ἀγαλματένια βουνὰ τὰ ιοστέφα-

¹⁰Κωστής Παλαμάς, Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Εισαγωγή στην πεζογραφία του Παπαδιαμάντη, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2005.

να, το πολυκέλαδα γλυκύτατ' ακρογιάλια γύρω στους νεραϊδέ-
νιους χορούς των νησιών, μια θηλυκή ημερότητα και καλωσύνη
στην πλάση, μια απριλιάτικη άνοιξη στην ψυχή· να χαίρομαι και να
λαχταρώ τους απλούς ανθρώπους και τους ταπεινούς που στέκουν
παντ' ανάμεσα στη φύση, αγνάντια από το φως, πάντ' αποκάτου
από τη σκέπη τ' ουρανού ... [...]

Νικηφόρος Βρεττάκος

«Πολλές φορές συμβαίνει μνήμες από γεγονότα που η μεγάλη τέ-
χνη κατόρθωσε να εντυπώσει σε μεγάλο βάθος μέσα μας, να πα-
ρεμβαινουν και να συγχέονται με μνήμες από γεγονότα που εμείς οι
ίδιοι ζήσαμε στη ζωή μας. Προσπαθούμε να θυμηθούμε πού είδαμε
ορισμένα τοπία, πού γνωρίσαμε ορισμένα πρόσωπα, πού ζήσαμε
ορισμένες καταστάσεις. [...] Ξαναγυρίζοντας μετά από χρόνια στα
ίδια αυτά κείμενα, διαπίστωσα πώς η μαγεία του λόγου του Παπα-
διαμάντη δεν έτυχε απλώς να ασκήσει μια περιστασιακή απήχηση
στην ιδιότυπη νεανική ευαισθησία μου όπως συμβαίνει με τα πα-
ραμύθια στα μικρά παιδικά μας χρόνια. Ήταν το ίδιο πειστική και
για τον ώριμο άντρα. Διαπίστωσα μάλιστα πως πολλά σημεία της
περιγραφής του, είχαν αφήσει έντονα ίχνη μέσα μου. [...]»¹¹

Οδυσσέας Ελύτης

A.

«ΟΠΟΥ και να σάς βρίσκει τὸ κακό, ἀδερφοί, ὅπου και να θολώνει
ὁ νοῦς σας, μνημονεύετε Διονύσιο Σολωμὸ καὶ μνημονεύετε Ἀλέ-
ξανδρο Παπαδιαμάντη»¹²

B.

«Το φως του Παπαδιαμάντη βρίσκεται μάλλον πιο κοντά στο πα-
νάρχαιο λυχνάρι. Αλλά σ' ένα λυχνάρι το φως, αν υπάρχει, οφεί-
λεται στο λάδι. Θησαυρισμένο το δικό του από τους ελαιώνες των

¹¹Νικηφόρος Βρεττάκος, Η πρωτοποριακή μορφή του Αλέξανδρου Παπαδια-
μάντη, Μνημόσυνο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη - Εβδομήντα χρόνια από
την κοίμησή του, Τετράδια Ευθύνης 15, Αθήνα, 1981.

¹²Από το ποίημα του Οδυσσέα Ελύτη, «Ἄξιόν Ἔστι», εκδ. «Ἴκαρος», Αθήνα
1959.

παιδικών του χρόνων, άργησε ν' ανέβει στο φιτίλι. Χρόνια και χρόνια φυλαγμένο στο υποσυνείδητό του, γαλήνευε, καταστάλαζε, λαμπικάριζε όλα της παιδικής ηλικίας περιστατικά, μ' έναν τρόπο που θα έδινε το δικαίωμα να υποστηρίξει κανείς πως η ωρίμανση του συγγραφέα γινόταν εν αγνοία του εκεί [...]»¹³

Κώστας Βάρναλης

«Τέσσαρα χρόνια ζήσαμε δίπλα στο μεγαλύτερο Έλληνα διηγηματογράφο και, κατά τη δίκαιη παραδοξολογία του Μαλακάση, δίπλα στο μεγαλύτερο Έλληνα ποιητή. Φτωχοντυμένος και συμμαζεμένος με τα γένια του και την ανθρωποφοβία του, απομονωμένος σταύρωνε τα χέρια του, έγερνε δίπλα το ιερατικό του κεφάλι και βυθιζότανε στα δημιουργικά του ονειροπολήματα, στην πραγματική ζωή. Απόφευγε να κοιτάει τον κόσμο. Τον εφοβότανε; Ίσως. Αυτός λοιπόν ο φτωχικός, ο φοβισμένος, ο αμίλητος άνθρωπος του λαού, μας είχε επιβάλει το σεβασμό χωρίς να το καταλαβαίνουμε. Όταν αυτός καθότανε πέρα ή διάβαζε, η φωνακλάδικη και ασεβέστατη παρέα μας χαμήλωνε τον τόνο για να μην τον ανησυχίσει»¹⁴.

Δημήτριος Χατζόπουλος

Περιγραφή μιας βραδιάς στο μπακάλικο του Μπάρακα, το Μάρτιο του 1893:

«Ο κ. Παπαδιαμάντης, ο εκ της νήσου Σκιάθου συγγραφέας, ο ιδιόρρυθμος, ο εκκεντρικός, ο μποέμ, ο Μένιππος φιλόσοφος, ο άνθρωπος των καπηλειών και των τρωγλών, ο θαυμάσιος τύπος, ο ειλικρινής χαρακτήρ, ο περιφερόμενος συχνάκις ανά τας αθηναϊκάς οδούς με το τετριμμένον και ξεθωριασμένον επανωφόριον, με τα διπλά καταρρακωμένα πανταλόνια, με την ράβδον παραμάσκαλα και την χείραν αιωνίως επί του στήθους με τα άφθονα μαύρα ακτένιστα μαλλιά, με το πλατύγυρον λερωμένον υμίψηλον, με τα πυκνά ακατάστατα και ακαλλίτεχα γένια, με την είρωνα φίλοιον φυσιογνωμίαν του, με την ανθηράν ευφυολογίαν την αναφαινομένην εν ακρατήτω πεζολογία, ο καταδαπανών δέκα ώρας της ημέρας εις

¹³Οδυσσέας Ελύτης, *Η μαγεία του Παπαδιαμάντη*, εκδόσεις Γνώση, 1989.

¹⁴Κώστας Βάρναλης, *Άνθρωποι. Ζωντανοί-αληθινοί*, Κέδρος, 1990

μεταφράσεις εκ του γαλλικού και του αγγλικού δια την Ακρόπο-
λιν και το Νέον Πνεύμα της, ο σκορπών ολόκληρον το βάρος του
θυλακίου του δια μίαν εσπέραν, ο ζων μεταξύ ενός ποτηρίου οίνου
και ενός κυπέλλου ζύθου, με τα σιγαρέττα του εις το πλάι, ο χρυσός
αυτός άνθρωπος καθ' όλην την διάρκειαν του μποέμικου δείπνου
μας, μας έτερεπεν εκ καρδίας, τόσον αγαθός, και τόσον φιλόφρων
δεικνυόμενος, αυτός ο τόσον άγριος ο τόσον απότομος συνήθως».

ΜΕΡΟΣ

Β

ΤΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

1. Εισαγωγή στα διηγήματα

Ο Παπαδιαμάντης γράφει το πρώτο του διήγημα, «Χρήστος Μηλιόνης». Μέχρι το θάνατό του ασχολείται με τη συγγραφή διηγημάτων τα οποία ανέρχονται σε 180.

Μερικά από τα διηγήματά του δημοσιεύτηκαν σε διάφορα έντυπα κατά τη διάρκεια των εορτών των Χριστουγέννων ή του Πάσχα και καθιερώθηκαν ως εορταστικά κείμενα. Ο ίδιος γράφει στο διήγημά του «Λαμπριάτικος Ψάλτης» ότι «... εις τὰ διηγήματα, ὅσα ἐδημοσίευσα κατὰ καιροὺς ὁ ὑποφαινόμενος τὰ Χριστούγεννα ἢ τὸ Πάσχα, ἐνεπνεύσθην, ἀληθῶς, ἀπὸ τὰς ἀναμνήσεις μου καὶ τὰ αἰσθήματά μου, τὰ ὅποια θέλγουσι καὶ συγκινοῦσι, ἐμὲ αὐτόν, ἴσως καὶ ὀλίγους ἐκλεκτοὺς φιλιαναγνώστας»¹⁵

Στα έργα του οι πρωταγωνιστές επιλέγονται μέσα από την καθημερινή ζωή και τα βίαια των ανθρώπων. Μορφές τυραγισμένες, ολομόναχες αλλά πάνω απ' όλα γνήσιες, αποτελούν τον «κόσμο» του Παπαδιαμάντη. Οι γυναικείες μορφές παρουσιάζονται απλές αλλά βασανισμένες χωρίς εξιδανικεύσεις και ωραιοποιήσεις. Ανεξαρτήτως ηλικίας και κοινωνικής θέσης, οι μορφές αυτές, είτε ως νεαρά κορίτσια, είτε ως μητέρες, είτε ως χαροκαμένες χήρες, όλες ακολουθούν τη μοίρα της ελληνίδας της εποχής του Παπαδιαμάντη. Οι άνδρες, αγρότες ή βοσκοί ή ιερωμένοι, είναι αγωνιστές της ζωής και μάχονται με αγνότητα να ζήσουν και να αντεπεξέλθουν στις δυσκολίες. Όλες οι μορφές παρουσιάζονται σε διαφορετικές φάσεις της ζωής τους με στόχο να αναδειχθεί μια διαφορετική ψυχική κατάσταση την οποία ο Παπαδιαμάντης με μαεστρία αναλύει. Κάτω από τις διαφορετικές συνθήκες παρουσίασης των μορφών ο συγγραφέας καταφέρνει να δώσει τα δικά του μηνύματα σε κάθε διήγημα.

Στο διήγημα «Λαμπριάτικος Ψάλτης» ο Παπαδιαμάντης σημειώνει προς πληροφόρηση των αναγνωστών, ότι «ἐνόσω ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω πάντοτε... νὰ ὑμῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστὸν μου, νὰ περιγράψω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν, καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια Ἑλληνικὰ ἦθη». Μέσα από αυτές

¹⁵ Παπαδιαμάντης Αυτοβιογραφούμενος, σελ. 100.

τις γραμμές ορίζονται οι βασικοί θεματικοί άξονες που διαπραγματεύεται ο Παπαδιαμάντης. Πρόκειται λοιπόν για τη θρησκεία, την ελληνική φύση και το ελληνικό ήθος.

Η βαθιά θρησκευτικότητα που χαρακτηρίζει τον Παπαδιαμάντη από μικρό παιδί θα μεταφερθεί στο χαρτί τόσο μέσα από μορφές ιερωμένων όσο και μέσα από πράξεις αγάπης με μηνύματα πανανθρώπινα δοσμένα με ευαισθησία και πάθος.

Η περιγραφή της φύσης αποτελεί ένα άλλο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των διηγημάτων. Σκηνικό της φύσης αποτελεί η Σκιάθος, η μικρή πατρίδα του Παπαδιαμάντη. Ο τόπος αυτός όπως επίσης και οι άνθρωποι που παρουσιάζονται στα ηθογραφικά του διηγήματα αποτελούν στοιχεία αναπόλησης και νοσταλγίας.

Τα ελληνικά ήθη αποτελούσαν αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής του. Με αυτά ζυμώθηκαν τα παιδικά του χρόνια και αυτά ακριβώς μεταφέρει στα διηγήματά του. Η Ελλάδα και η παράδοσή της βρίσκονται στο κέντρο του ενδιαφέροντος του συγγραφέα. Χαρακτηριστικό είναι το ξέσπασμα του Παπαδιαμάντη προς κάθε τάση ξενισμού των Ελλήνων τονίζοντας ότι *«**Ἡμεῖς δὲν εἴμεθα Ἄγγλοι, οὔτε Ἀμερικάνοι. Μὴ μᾶς σκοτίζεις καὶ σὺ. Πόθεν ἔλαβες ἀφορμὴν νὰ ὑποθέσεις, ὅτι τὸ κοινὸν θέλγεται ἀπὸ τὰς ἀναμνήσεις σου ἢ συγκινεῖται ἀπὸ τὰ αἰσθήματά σου; Τὸ ἔκαμες μίαν φορὰν ἢ δύο. Ἀρκεῖ. Παῦσε πλέον.**»*¹⁶

¹⁶Α. Παπαδιαμάντης *Αυτοβιογραφούμενος*, σελ. 100.

2. Έκδοση διηγημάτων

Τα έξι διηγήματα τα οποία θα αναλυθούν στο παρόν εγχειρίδιο και που αποτελούν διδακτέα ύλη για το μάθημα Λογοτεχνίας στην Α΄ Λυκείου περιλαμβάνονται στην έκδοση Α. Παπαδιαμάντης, *Αυτοβιογραφούμενος* που επιμελήθηκε ο Παναγιώτης Μουλλάς. Η επιλογή όλων των διηγημάτων της συγκεκριμένης έκδοσης έγινε με κριτήριο τα αυτοβιογραφικά τεκμήρια του συγγραφέα που καταγράφονται μέσα στα διηγήματα.

Οι ιστορίες που «πλάθει» ο Παπαδιαμάντης περιέχουν ψηφίδες από τη ζωή του και παρουσιάζονται μέσα από ένα δικό του φακό με επιδεξιότητα τόσο σε επίπεδο τεχνικής όσο και σε επίπεδο γλώσσας. Ο Παπαδιαμάντης ζει στην Αθήνα έχοντας στην ψυχή του αναμνήσεις και βιώματα από τη παιδική του ηλικία. Στοιχεία από αυτά καταγράφονται σε μεγάλο αριθμό διηγημάτων από τον ίδιο. Τα στοιχεία αυτά δεν παρουσιάζονται όπως ακριβώς τα έχει ζήσει αλλά μπλέκονται με καταστάσεις που άκουσε, πληροφορήθηκε ή έχει εσωτερική ανάγκη να ζήσει νοερά.

Ο ίδιος δηλώνει ότι τα διηγήματά του έχουν αρκετά αυτοβιογραφικά στοιχεία. Το 1891, στο διήγημα «Η Μαυρομαντηλού» σε μια υποσημείωση¹⁷ προετοιμάζει τον αναγνώστη «μή νομίση τις ότι πλάττω ἢ ἐπινοῶ τι ἐκ τῶν ἐν τῷ κειμένῳ». Τον ίδιο χρόνο, στο διήγημα «Φτωχός Άγιος» δηλώνει ότι «γράφω απλώς τας αναμνήσεις και εντυπώσεις της παιδικῆς ηλικίας μου». Στο διήγημα «Λαμπριάτικος ψάλτης» δηλώνει ότι όσον αφορά το περιεχόμενο του διηγήματος «ὄλα βασίζονται ἐπὶ τῆς πραγματικότητος».

Μέσα στα έξι διηγήματα που περιέχονται στο εγχειρίδιο μπορούμε να ανιχνεύσουμε χαρακτηριστικά στοιχεία της εποχής, των βιωμάτων, των σκέψεων και των αντιλήψεων του Παπαδιαμάντη. Ο συγγραφέας «αυτοβιογραφείται» πίσω από άλλα ονόματα, πίσω από διάφορες καταστάσεις που εκφράζουν τον ψυχικό του κόσμο. Έτσι, μέσα σε όλα τα διηγήματα μπορούμε να εντοπίσουμε τον ίδιο το συγγραφέα, τις δικές του ιδέες, αντιλήψεις, νοοτροπίες και πάθη¹⁸.

¹⁷Α. Παπαδιαμάντης *Αυτοβιογραφούμενος*, σελ. 8

¹⁸Γ. Θέμελης, *Ο Παπαδιαμάντης και ο κόσμος του*, Διάττων, 1991.

3. Γενικά στοιχεία των διηγημάτων

ΤΙΤΛΟΣ	ΔΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ	ΥΠΟΘΕΣΗ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΣ	ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ	
			Σημινό	Πρωταγωνιστές
Η Μανυρομα- νηλού	1891, περιοδικό Εστία	Η περιπέτεια του Γιαννιού στη θάλασσα κατά την προσπάθειά του να σώσει ένα παιδί.	Σκιάθος: - το περιβόλι του Γιαννιού, - η παραλία με τη Μανυρομαντηλού	Γιαννιός, μικρό αγόρι και μητέρα, βουρξός
Φτωχός Άγιος	1891, περιοδικό Εστία	Η αυτοθυσία ενός βουρξού να σώσει την πόλη από επίθεση πειρατών.	Σκιάθος: - ένα σημείο-τόπος στο νησί όπου ευωδιάζει το χώμα (παρόν), - το Κάστρο- μια παλαιά πόλη του νησιού(παρελθόν)	βουρξός, πειρατές
Στο Χριστό, στο Κάστρο	1891, περιοδικό Εστία	Η προσπάθεια ενός ιερέα και άλλων να τάξειψουν με καράβι την παραμονή των Χριστουγέννων στο ναό του Χριστού, στο Κάστρο όπου παγιδευτήκαν κάποιοι συγχωριανοί τους.	Σκιάθος: - σπίτι του παπα- Φραγκούλη, -βάρκα μπαρμπα- Στεφανή, - ναός του Χριστού στο Κάστρο	Παπα- Φραγκούλης, μπαρμπα- Στεφανής

Λαμπροιάτι- κος ψάλτης	1893, εφημερίδα Ακρόπολις	Η αγωνία του παπα- Διανέλου για οργάνωση της λειτουργίας την παράμονη του Πάσχα σε ένα παρεκκλήσι όπου εγκλησιάζονται οι βοσκοί με τις οικογένειές τους.	Σκιάθος: - παρεκκλήσι Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, - αγροί και λαγκάδια του νησιού, - μοναστήρι Αγίου Χαραλάμπους	Παπα-Διανέλος, κυρ-Κωνσταντός πάρθερος
Πατέρα στο σπίτι	1894, εφημερίδα Ακρόπολις	Τα προβλήματα επιβίωσης μιας οικογένειας στην Αθήνα εξαιτίας της εγκατάλειψης από τον πατέρα.	Φτωχή αθηναϊκή συννοικία	μικρό παιδί, μπακαλής, συγγροφάας- αφηγητής, (αναφορά σε άλλα πρόσωπα: γονείς παιδιού κοκ.)
Όνειρο στο κύμα	1900, εφημερίδα Παναθήναια	Οι αναμνήσεις ενός δικηγόρου από τη ζωή του ως βοσκός στο νησί, εκεί όπου γνώρισε για πρώτη φορά τον έρωτα.	Σκιάθος: - παραθαλάσσια περιοχή της Σκιάθου, - κτήμα κυρ-Μόσχου	νεαρός βοσκός, Μοσχούλα

4. Παρουσίαση - ανάλυση διηγημάτων

Η ΜΑΥΡΟΜΑΝΤΗΛΟΥ

Ηλεκτρονική μορφή διηγήματος

http://www.sarantakos.com/kibwtos/mazi/ppd_mauromant.html

Περιεχόμενο

Το διήγημα αρχίζει με την ομηρική περιγραφή του περιβολιού του Γιαννιού, πρωταγωνιστή της ιστορίας και ξαδέλφου του αφηγητή. Η επιτυχία του ως αγρότης μέσα στο δικό του βασίλειο, στο περιβόλι του, έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τις αποτυχίες που γνώρισε στη ζωή του. Οι δυσκολίες της ζωής άρχισαν πολύ νωρίς αφού από ηλικία 12 ετών χάνει τον πατέρα του και αναλαμβάνει την προστασία της οικογένειάς του. Οι οικογενειακές υποχρεώσεις απέναντι στη μητέρα, στις δύο αδελφές και τα ανήψια του τον εμπόδισαν να δημιουργήσει τη δική του οικογένεια. Ακόμη και ο μοναδικός του αδελφός εγκατέλειψε το νησί για την Αμερική από όπου ποτέ δεν έστειλε σημεία ζωής.

Η ζωή του Γιαννιού ταυτίζεται με τα χαρακτηριστικά της Μαυρομαντηλούς, ενός μαύρου βράχου που βρισκόταν μέσα στη θάλασσα. Σύμφωνα με την παράδοση η Μαυρομαντηλού ήταν γυναίκα και μητέρα επτά παιδιών που πνίγηκαν στη θάλασσα. Η μοίρα τότε τη μεταμόρφωσε σε σκόπελο. Ο συγγραφέας δηλώνει με διάφορους τρόπους τη σύνδεση του Γιαννιού με τη Μαυρομαντηλού, το βράχο που κατά μοιραίο τρόπο τον καλούσε. Η σύγκριση αυτή γίνεται για να δηλώσει τη μεγάλη δυστυχία του Γιαννιού που όσο έρωτα απόλαυσε ο βράχος άλλο τόσο απόλαυσε και ο Γιαννιός. Μια αγαπημένη συνήθεια του Γιαννιού ήταν το κολύμπι και το ψάρεμα με μια από τις λέμβους του, στον κόλπο όπου ήταν η Μαυρομαντηλού. Αυτό το σκηνικό αποτελεί την αρχή της περιπέτειας που θα ζήσει ο Γιαννιός. Η περιπέτεια εξελίσσεται ένα Σάββατο του Μάρτη όταν βρισκόταν στην περιοχή της Μαυρομαντηλούς με τη λέμβο του. Στη στεριά βρισκόταν μια γυναίκα με το μικρό της παιδί, το οποίο, αγνοώντας τις προτροπές της μητέρας του, πέφτει στη θάλασσα από ένα βράχο. Ο Γιαννιός προστρέχει για να βοηθήσει και καταφέρνει να ανασύρει το μικρό παιδί με τη βοήθεια ενός

γάντζου. Όταν τοποθετεί το παιδί στη βάρκα, ο γάντζος πέφτει στη θάλασσα και ο Γιαννιός που τον θεωρεί σημαντικό εργαλείο της δουλειάς του αποφασίζει να πηδήξει στα βαθιά νερά για να τον πάρει πίσω. Μέχρι να βγει στην επιφάνεια της θάλασσας η βάρκα είχε ήδη απομακρυνθεί προς το πέλαγος έχοντας μέσα το μισοπνιγμένο παιδί. Ο Γιαννιός κρατώντας το γάντζο κολυμπά προς τη βάρκα αλλά αυτή συνεχώς απομακρύνεται. Καταφέρνει να φθάσει μέχρι τη Μαυρομαντηλού η οποία αποτελεί σωσίβιο σωτηρίας για το φτωχό Γιαννιό. Οι φωνές της μητέρας του παιδιού έφεραν στη σκηνή ένα βοσκό ο οποίος κολύμπησε μέχρι τη βάρκα και αφού έσωσε και το Γιαννιό, κατάφερε να τους οδηγήσει όλους με ασφάλεια στη στεριά.

Λεξιλόγιο

ονάριον: μικρό γαϊδουράκι (όνος=γάιδαρος)

το ους: το αυτί

το υποζύγιον: το ζώο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίων

οίκαδε: προς το σπίτι

κάματος: η σωματική καταπόνηση

να στυλώνωσι: (ρ. **στυλώνω**) ενν. στέκονται τεντωμένα

να φρίσσωσι: ρ. **φρίσσω**: κινούνται με κυματισμούς

να κροαίνωσι: (ρ. **κροαίνω**) ενν. παράγουν ήχους

να βρέμωσι: (ρ. **βρέμω**) ενν. φωνάζουν δυνατά

να πλαταγώσι: (ρ. **πλαταγέω**) ενν. συγκρούονται μεταξύ τους παράγοντας τον ήχο «πλατ, πλατ»

να νήχεται: ρ. **νήχω** = κολυμπώ

σελαγισμός: η ακτινοβολία

της ασπίλου: ενν. της αγνής, της αμόλυντης

γδούποι: (ουσ. γδούπος) ο απότομος θόρυβος

λυγρά: μελαγχολικά, πένθιμα, ζοφερά

οικτράς: αυτός που προκαλεί θλίψη με την αθλιότητά του

σειρήν: η σειρήνα

ίλεως (αντί **ίλαος**): φιλόανθρωπος, ευγενής

ράκη: κουρέλια

ασπαίρει: αγωνίζεται σπασμωδικώς

διάτορον κραυγήν: διαπεραστική κραυγή

πελιδνή: μελανιασμένη

της οσφύος: σημείο του σώματος - η μέση, τα νεφρά
την χθαμαλήν ακτήν: επίπεδη ακτή
ο κάμαξ: το καμάκι, ξύλινος πάσσαλος
καμιζόλαν: πουκάμισο που φθάνει μέχρι τα γόνατα
βακτηρία: το μπαστούνι
ως έγγελυς: σαν χέλι
αιπόλος: βοσκός, αιγοβοσκός

Πρόσωπα:

Γιαννιός

Παρά τις μεγάλες ταλαιπωρίες στη ζωή του και την ανάληψη ευθυνών από μικρή ηλικία απέναντι στην οικογένειά του εντούτοις είναι καταξιωμένος στα μάτια των συγχωριανών του, αφού είναι ο ιδιοκτήτης του πιο ωραίου περιβολιού στο νησί. Ο κόπος του αποδίδει τους πιο καλούς καρπούς και όλοι σχολιάζουν τη μεγάλη του ικανότητα. Αν και κατάφερε να «δαμάσει» το περιβόλι του που ήταν για όλους εκτός από τον ίδιο ένα «δαμάσει» το περιβόλι του που ήταν για όλους εκτός από τον ίδιο ένα «βιβλίο με ιερογλυφικούς χαρακτήρας», εντούτοις στην προσωπική του ζωή ήταν υποταγμένος στις ανάγκες της οικογένειάς του. Οι δυσκολίες που είχε να αντιμετωπίσει από μικρό παιδί και οι ευθύνες που ανέλαβε, η αγνωμοσύνη που αντιμετωπίζει από μέλη της οικογένειάς του παρά την πλήρη αφοσίωση που δείχνει, οι απανωτές δυστυχίες που παρουσιάζονται στο σπίτι με επιστέγασμα τον κίνδυνο του πνιγμού του, αποτελούν τα χαρακτηριστικά στοιχεία της ζωής του. Καμιά χαρά στη ζωή του και κανένας έρωτας. Πραγματικά, παρά τα 60 χρόνια και παρά την εργατικότητα του που όλοι στο χωριό ζήλευαν, ο Γιαννιός δεν κατάφερε να πετύχει στην προσωπική του ζωή, αφού δεν δημιούργησε ποτέ τη δική του οικογένεια και ούτε ερωτεύτηκε. Η προσωπική του ζωή έχει ρυθμιστεί με βάση τις ανάγκες της οικογένειάς του οι οποίες περιόρισαν τις επιλογές του. Ο αφηγητής-συγγραφέας, και όταν ακόμα συγκρίνει το Γιαννιό με το βράχο, τη Μαυρομαντηλού, πιστεύει ότι ο Γιαννιός βρίσκεται σε χειρότερη μοίρα. Μεγάλη ήττα δέχεται μέσα από τα σχόλια του βοσκού που τελικά σώζει τον ίδιο και το μισοπνιγμένο παιδί. Παρά τις επιτυχίες του στη δουλειά και την κοινωνική αναγνώριση, στο τέλος ο βοσκός τον ειρωνεύεται να μην κολυμπά, αφού πονεί τα πόδια του. Αυτή του η ήττα έρχεται σε

αντίθεση με την επιτυχία του στο περιβόλι του, που προκαλούσε το θαυμασμό των ανδρών της περιοχής του. Σύμφωνα με τον Οδυσσέα Ελύτη¹⁹ «φορέας της εγκαρτέρησης είναι ο Γιαννιός, ένας αφανής κουβαλητής μιας ασήκωτης μοίρας, χωρίς ο δόλιος, να έχει ούτε κατ' ιδέαν διαστάσεις προμηθεικές. Ένας βράχος τον κλαίει, ένας μαύρος βράχος, η Μαυρομαντηλού..[...]»

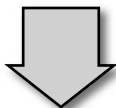
Βοσκός

Εμφανίζεται ως «από μηχανής» θεός, όταν το επεισόδιο βρίσκεται στην πιο κρίσιμη φάση. Δίνει τη λύση σώζοντας τόσο το μισοπιγμένο παιδί όσο και το Γιαννιό. Η κάθαρση στην τραγωδία που πιθανόν να εξελισσόταν δίνεται χάρη στην άμεση του παρέμβαση. Στο τέλος εμφανίζεται και ειρωνικός απέναντι στο Γιαννιό λέγοντας του ότι τζάμπα έπεσε στο νερό αφού δεν έπιασε ούτε χταπόδι.

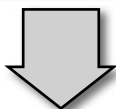
Κλιμάκωση γεγονότων

Βασικό επεισόδιο του διηγήματος είναι η περιπέτεια του μικρού αγοριού που πέφτει στη θάλασσα και του Γιαννιού που προσπαθεί να το σώσει αλλά και να πάρει το γάντζο που πέφτει στο νερό. Η διαδοχή των γεγονότων είναι η εξής:

Πτώση παιδιού στη θάλασσα - Αντίδραση μητέρας για παροχή βοήθειας στο παιδί

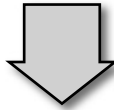

Ο Γιαννιός σπύδει με τη βάρκα του - Επιτυχημένη προσπάθεια να ανασύρει το αγόρι με το γάντζο

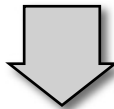

¹⁹Οδυσσέα Ελύτη, *Η μαγεία του Παπαδιαμάντη*, εκδόσεις Γνώση, 1989.

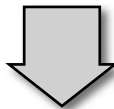
Το αγόρι βρίσκεται μισοπνιγμένο στη βάρκα αλλά ο γάντζος πέφτει στο νερό. Βουτιά Γιαννιού για να πάρει το γάντζο από το βυθό.

Η βάρκα ακυβέρνητη με το μισοπνιγμένο στη βάρκα αγόρι απομακρύνεται από τα κύματα. Ανεπιτυχείς προσπάθειες Γιαννιού να την προσεγγίσει.

Ο Γιαννιός καταφέρνει να φτάσει μέχρι τη Μαυρομαντηλού, το μαύρο βράχο. Η βάρκα βρίσκεται ήδη στο πέλαγος ακυβέρνητη.

Εμφάνιση βοσκού που κολυμπά μέχρι τη βάρκα όπου βρίσκεται το παιδί. Στην επιστροφή προς τη στεριά σώζει και το Γιαννιό που κρατούσε σφικτά το βράχο μέσα στη θάλασσα.

Τεχνική συγγραφέα

Τεχνική περιγραφής - Φύση

Στο διήγημα «Η Μαυρομαντηλού» παρουσιάζονται δύο στοιχεία της φύσης: στη στεριά παρουσιάζεται το περιβόλι του Γιαννιού και στη θάλασσα παρουσιάζεται ο βράχος της Μαυρομαντηλούς.

Το διήγημα αυτό ξεκινά με την παρουσίαση του περιβολιού του Γιαννιού, χώρο αξιοζήλευτο από όλους τους συντοπίτες του σε αντίθεση με τα αδιέξοδα της ζωής του. Η περιγραφή αρχίζει με έξυπνο και πρωτότυπο τρόπο. Ο συγγραφέας προβαίνει σε ένα παραλληλισμό του αγρού με παρομοίωση την οποία δανείζεται από την Ιλιάδα του Ομήρου (Β' 144-148)²⁰ και αφορά τη σύναξη των Αχαιών που παρομοιάζονται με το Ικάριο Πέλαγος. Στη συνέχεια, η περιγραφή του χώρου δεν αφορά μια απλή παρουσίαση των εξωτερικών χαρακτηριστικών του περιβολιού.

Αντίθετα, ο Παπαδιαμάντης καταφέρει μέσα από τη γλαφυρή περιγραφή να ξυπνήσει τις αισθήσεις του αναγνώστη μεταφέροντας τον στο χώρο της περιγραφής και σε όλα τα σημεία του ορίζοντα. Οι αισθήσεις της όρασης, της αφής και της ακοής κινητοποιούνται μέσα από την ανάγνωση του κειμένου. Αυτό ενισχύεται με τη χρήση επιθέτων, εκφραστικών μέσων, ειδικού και πλούσιου λεξιλογίου. Με τη γλωσσική ικανότητα του Παπαδιαμάντη, η περιγραφή αποκτά παραστατικότητα και μεγαλοπρέπεια, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Κωστής Παλαμάς²¹. Μετά το απόσπασμα από τον Όμηρο, ο Παπαδιαμάντης αρχίζει την περιγραφή των κηπευτικών που παρουσιάζονται με ιδιαίτερα παραστατικό τρόπο με χρήση εκφραστικών μέσων όπως η μεταφορά. Τα κηπευτικά αυτά «... Δεν έπαυσαν να συγγέωσι τας ατόμους των, να είναι ποικιλόμορφα, αναλλοίωτα και ρευστά, να ορθώσι την χαιτήν, να στηλώνωσι τα στέρνα, να φρούσωσι, να κροαίνωσι, να βρέμωσι, να ηχώσι, να πλα-

²⁰Μετάφραση αποσπάσματος Ομήρου Ιλιάδας «Σάλεψε τότε η σύναξη σαν τα μεγάλα κύματα της θάλασσας στο Ικάριο πέλαγος, όταν σιρόκος και γαρμπής ξεσπούν απ' τις νεφέλες του μεγάλου Δία πάνω τον. Πώς ξαφνικά σηκώνεται ο πουνέντες, σαλεύοντας βαθιά σπορά, και με τη λύσσα του τα στάχνα της σαρώνει, παρόμοια σάλεψε κι η σύναξη όλη.» (Α. Παπαδιαμάντης Αυτοβιογραφούμενος, σελ. 4)

²¹Κωστής Παλαμάς, Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

ταγώσι, να κτυπώσι παν αντίτυπον σώμα.» Πιο κάτω ο Παπαδιαμάντης συνεχίζοντας την περιγραφή του περιβολιού παρουσιάζει μια άλλη διάσταση στο περιβόλι, τους ανέμους μέσα από παρομοιώσεις: «Και οι Ζέφυροι προσέπαιζον κυλινδούμενοι εντός των, ως άτακτα παιδιά, και αι απόγειοι και αι τροπαίαι ημιλλώντο τίς να αυλακώσει βαθύτερον, τίς να υπεγείρει υψηλότερον τα κνανά και πορφύρεα νώτα των, μετά φωσφορίζοντος σελαγισμού, μετ' ακτινωτού αφρώδους στεφάνου. Και αύρα ποντιάς εθώπευε μαλθακώς την άσπιλον κυματίζουσαν οθόνην προκαλούσα απείρους χαριέσσας, μυρμηκίζούσας, παροδικάς ρυτίδας, ως επί τον μετώπον νύμφης βασιλίδος περικαλλούς, επιδεικνυούσης παιδικόν θυμόν και πείσμα, διάλειμμα μεταξύ δύο μειδιαμάτων προκλητικόν, εις το βάθος του οποίου ο βυθός δεν φαίνεται πλέον, και η επιφάνεια παύει ανταγάζουσα την άπειρον της κτίσεως φαιδρότητα.» Η παρουσίαση του περιβολιού συμπληρώνεται με την περιγραφή του ουρανού: «Ο δε ουράνιος θόλος κατωπρίζετο όλος εις τον απαράμιλλον κήπον, όν ο ήλιος έκαie χωρίς να καταφλέγει τα βάθη του, διότι ο ίδιος, άμα απέκαμνεν εκ της ημερησίας αρματοδρομίας, εβυθίζετο διά ν' αναπαυθεί εις τον βυθόν του, διά ν' ακονίσει εν τω υγρώ εργαστηρίω τας αμβλυνηθείσας ακτίνας. Η σελήνη εγίνετο λαμπροτέρα επαργυρούσα τα στέρα της αχανούς εκτάσεως, το άστρον της εσπέρας ελούετο ηδυπαθώς εις τα νάματά της, και αι Πλειάδες μετά γλυκείας παρθενικής σεμνότητος εμάρμαιρον εις τα ανεξερεύνητα βάθη της, ως βολίδες εισδύουσαι, ζητούσαι να μετροήσωσι το βάθος, να εύρωσι τον πυθμένα.»

Η περιγραφή ολοκληρώνεται με μια αποθέωση των αισθήσεων αφού «Μυρίοι κρότοι αντήσουν εις τα άντρα και εις τους βράχους, όπου τα κράσπεδα της ασπίλον οθόνης απέληγον, τότε ως ηδυπαθείς στεναγμοί έρωτος, τότε ως άγριοι πολέμων δούποι, πλήττοντες τας ηχούς. Και ηδύπνοοι οσμαί, ελαφρά αρώματα, απέπνεον πανταχόθεν, μυρώνουσαι τας αύρας, και άλμη και θάλλπος ηλίου εσκήρυνε τους χρώτας, ηρύθραινε και καθίστα μελαψάς και αρενωπάς τας όψεις των ανθρώπων.»

Μέσα από την πένα του Παπαδιαμάντη το περιβόλι αποκτά μυθολογικές διαστάσεις με υπερφυσικά χαρακτηριστικά. Αυτός ο θη-

σαυρός που ανήκει στο Γιαννιό έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τη ζωή του. Η ομορφιά, η δύναμη και η ζωντάνια που υπάρχει στο μαγικό κήπο αντικαθίσταται στην καθημερινή ζωή από τα οικογενειακά προβλήματα, την αγνωμοσύνη των συγγενών, την αποτυχία της προσωπικής ζωής και της ανυπαρξίας ονείρων του Γιαννιού. Η περιγραφή κλείνει με μια άλλη παρομοίωση. Το περιβόλι αυτό παρουσιάζεται ως ένα βιβλίο με «ιερογλυφικούς χαρακτήρες» τους οποίους μόνο ο Γιαννιός γνωρίζει. Άλλωστε με βάση την περιγραφή του Παπαδιαμάντη μόνο ο Γιαννιός μπορεί να γνωρίζει τα θαύματα που γίνονται εκεί.

Η θάλασσα και ο βράχος Μαυρομαντηλού έχουν το δικό τους ρόλο στο διήγημα. Ο Παπαδιαμάντης ως σκηνοθέτης δίνει στη Μαυρομαντηλού ένα ιδιαίτερο ρόλο και μέσα από την ταύτιση με το Γιαννιό αποκτά άλλη διάσταση. Η Μαυρομαντηλού δεν αποτελεί απλά ένα φυσικό στοιχείο αλλά διαπλέκεται με τα πρόσωπα και τα γεγονότα που εκτυλίσσονται.

Η παρουσία του Παπαδιαμάντη στο διήγημα

Στο διήγημα «Η Μαυρομαντηλού» ο αφηγητής Παπαδιαμάντης αναφέρει ότι παρουσιάζει την περιπέτεια του ξαδέλφου του, του Γιαννιού. Η σχέση αυτή ανάμεσα στο συγγραφέα και στον πρωταγωνιστή του διηγήματος πιθανόν να είναι φανταστική. Όμως με την αναφορά σ' αυτή τη σχέση δίνει στον αναγνώστη ένα άλλοθι για τον τρόπο με τον οποίο γνωρίζει την ιστορία του πρωταγωνιστή. Πρόκειται για ένα διαφορετικό τρόπο παρουσίασης της ιστορίας.

Σε ένα άλλο σημείο αναφέρει τη σχέση του με τα γεγονότα που αφηγείται ενημερώνοντας τον αναγνώστη *«μη νομίσει τις ότι πλάττω ή επινωώ τι εκ των εν των κειμένων. Και η εγκαρτέρησις και η οικονομία της συζύγου και η στοργή της μητριάς είναι γεγονότα εξ όσων είδα ιδίοις όμμασιν. Αλλ' οι πολλοί πιστεύουσι προθύμως τα μυθεύματα, η δε αλήθεια φαίνεται αυτοίς απιθανότερα του ψεύδους»*. Με αυτό τον τρόπο προσπαθεί να δείξει ότι πρόκειται για αληθινή ιστορία.

Στο κείμενο μπορούμε να εντοπίσουμε αρκετά κοινά στοιχεία

ανάμεσα στο συγγραφέα και τον πρωταγωνιστή. Δεν έχουν δημιουργήσει οικογένεια και ο ίσκιος των συγγενών και συγκεκριμένα των μαυροφορεμένων γυναικών στο σπίτι αποτελούν στοιχεία που εντοπίζονται στις ζωές και των δύο. Μπορεί και οι δύο να νιώθουν ικανοποιημένοι από τους κόπους της ζωής τους και να είναι εργατικοί αλλά είναι πολύ πιθανόν να νιώθουν την ίδια αποτυχία στην προσωπική τους ζωή.

Η αγάπη του για κάθε γωνιά του νησιού φαίνεται στο διήγημα αυτό. Η δύναμη με την οποία παρουσιάζει το περιβάλλον, την ακρογιαλιά, τη θάλασσα και ακόμα περισσότερο κάθε σημείο που μπορεί να περάσει απαρατήρητο από ένα διαβάτη, αποδεικνύει τη μεγάλη σημασία του τόπου για τον ίδιο. Δεν αποτελεί προϊόν θυμασμού αλλά απέραντης αγάπης για τη Σκιάθο.

Ch. Wetwood

ΦΤΩΧΟΣ ΑΓΙΟΣ

Εισαγωγή

Ο συγγραφέας μας ενημερώνει ότι στο συγκεκριμένο διήγημα γράφει «*απλώς τας αναμνήσεις και εντυπώσεις της παιδικής ηλικίας μου*». Πρόκειται λοιπόν, για μια ιστορία των παιδικών του χρόνων, ένας μύθος που συνδέεται με τον τόπο του και τις αναμνήσεις του στη Σκιάθο.

Περιεχόμενο

Η διήγηση του Παπαδιαμάντη ξεκινά με την περιγραφή του Κάστρου, μιας παλαιάς εγκαταλειμμένης μεσαιωνικής πόλης στο νησί που αποτελούσε τόπο για μια ευχάριστη εκδρομή. Πρόκειται για ένα πολύ ιδιαίτερο τόπο αφού η πόλη κτίστηκε σε ένα ψηλό άβατο και απρόσιτο βράχο που βρισκόταν μέσα στη θάλασσα. Η επιλογή του χώρου και η ίδρυση της πόλης έγινε εξαιτίας του φόβου που ένιωθαν οι κάτοικοι από τις επιθέσεις Αλγερινών, Βενετών και Τούρκων. Η επικοινωνία της πόλης με το υπόλοιπο νησί επιτυγχανόταν με μια ξύλινη γέφυρα. Ο χώρος αυτός εγκαταλείφθηκε από τους κατοίκους και αποτελεί πλέον χώρο εκδρομής και απόλαυσης της φύσης.

Σε κάποιο σημείο του δρόμου που οδηγούσε στο Κάστρο μπορούσε κάποιος να παρατηρήσει ένα αξιοσημείωτο φαινόμενο. Εκεί το χρώμα εξέπεμπε μια ανεξήγητη ευωδιά και σύμφωνα με την παράδοση στο σημείο αυτό ένας άνθρωπος είχε αγιάσει. Χρόνια μετά ο αφηγητής μαθαίνει τα γεγονότα που εξελίχθηκαν εκεί. Σύμφωνα λοιπόν με την παράδοση, δεκάδες χρόνια πριν, στην περιοχή ζούσε ένας τσοπάνος. Μια μέρα έστειλε τον παραγιό του στο Κάστρο δίνοντας του συμβουλές πώς να ζητήσει να του ανοίξουν τη γέφυρα για να ανεβεί στην πόλη. Ο ίδιος παρέμεινε αναμένοντας τον να γυρίσει πίσω, όταν ξαφνικά εμφανίστηκαν μπροστά του δύο άγνωστοι. Ζητούσαν πληροφορίες για το δρόμο προς το Κάστρο και μιλούσαν μια ακατανόητη γλώσσα με λίγες ελληνικές λέξεις. Ο βοσκός τους έδειξε το δρόμο αλλά όταν εμφανίστηκαν και άλλοι με τα ίδια ρούχα τότε κρύφτηκε από φόβο. Μόλις αντελήφθηκε ότι πρόκειται για πειρατές που είχαν ως σκοπό τη λεηλασία του Κά-

στρου άρχισε να τρέχει προς αυτό χρησιμοποιώντας ένα μυστικό μονοπάτι. Στόχος του ήταν να φθάσει εκεί γρήγορα όχι μόνο πριν από τους κλέφτες αλλά και πριν να κατεβάσουν οι φρουροί της πόλης τη γέφυρα που ένωνε τη στεριά με το βράχο. Καταφέρνει τελικά να δώσει το μήνυμα στο φρουρό για να μην κατεβάσει τη γέφυρα και ο ίδιος αποφασίζει να επιστρέψει στα πρόβατά του τα οποία εν τω μεταξύ έγιναν τροφή των ληστών. Συλλαμβάνεται από τους πειρατές οι οποίοι προσπαθώντας να βρουν το λόγο που η γέφυρα της πόλης δεν κατέβηκε, συνειδητοποιούν ότι ο μόνος που γνώριζε ήταν ο βοσκός ο οποίος ήδη ήταν στα χέρια τους. Η ποινή του ήταν ο θάνατος. Στο τόπο όπου ξεψύχησε ο «ερομάρτυρας» αυτός ως θαύμα αναδύεται μια ευωδιά, απόδειξη της αγιοσύνης του.

Λεξιλόγιο:

ασπίλους: ενν. αγνούς, ανέπαφους

χθαμαλότεροι: χθαμαλός = αυτός που δεν έχει μεγάλο ύψος, ο χαμηλός

λίβαν: θερμός νοτιοδυτικός άνεμος που πνέει από την κατεύθυνση της Λυβύης, ξηρός άνεμος

καρδάραν: το καρδάρι, ξύλινο δοχείο μέσα στο οποίο αρμέγουν το γάλα

κολλήγαν: αυτός που καλλιεργεί ξένο κτήμα ή βόσκει ξένο κοπάδι και μοιράζεται τα παραγόμενα προϊόντα με τον ιδιοκτήτη

παλάγκον: σύστημα τροχαλιών για το φόρτωμα και ξεφόρτωμα πλοίων. Εδώ πρόκειται για το μηχανισμό που βοηθά στο ανέβασμα ή κατέβασμα φορτίων από το βράχο.

αιπόλος: αιγοβοσκός

πυλωρός: πύλη + ωρός (=ρ. ορώ:βλέπω, παρατηρώ) > ο φύλακας που βρίσκεται στην πύλη

ατραπός: δύσβατο μονοπάτι, πέρασμα

Πραγματολογικά στοιχεία

Ο Παπαδιαμάντης χρησιμοποιεί σε πολλές περιπτώσεις ως σημείο αναφοράς το Κάστρο, τη μεσαιωνική πόλη της Σκιάθου. Είναι κτισμένη σε ένα τεράστιο απόκρημνο βράχο ψηλά πάνω από τη θάλασσα και οι απότομες πλαγιές του παρείχαν στους κατοίκους της πόλης μια φυσική οχύρωση κατά την περίοδο των πειρατικών

επιδρομών. Ο τεράστιος αυτός βράχος ενωνόταν με το νησί με τη βοήθεια μιας ξύλινης γέφυρας που περιγράφει και ο ίδιος ο Παπαδιαμάντης. Η πόλη που αποτελείτο από 300 σπίτια και πολλές εκκλησίες, εγκαταλείφθηκε το 1830 όταν οι κάτοικοι έκτισαν μια νέα πόλη γύρω από το λιμάνι του νησιού. Σήμερα, η πόλη αυτή αν και είναι ερειπωμένη εντούτοις παίρνει ζωή μέσα από τα διηγήματα του Παπαδιαμάντη.

Το Κάστρο, η μεσαιωνική πόλη κτισμένη σε απόκρημνο βράχο ξεκομμένο από τη στεριά. Η πόλη είναι σήμερα εγκαταλειμμένη.

Πρόσωπα

Βοσκός

Μπορεί να παραλληλιστεί με τον Καλό Ποιμένα για τη σωτηρία του κόσμου. Θυσιάζεται για να σωθούν οι υπόλοιποι και αγωνίζεται με όλες του τις δυνάμεις για να το πετύχει. Είναι αγνός και ανιδιοτελής και παρά το γεγονός ότι θα μπορούσε να κρυφτεί και να μην πέσει στα χέρια των πειρατών, εντούτοις δεν το έπραξε. Η θυσία του αυτή, σύμφωνα με την παράδοση είναι αντάξια του θαύματος που έγινε στο χώρο που ξεψύχησε. Οι ενέργειές του αποτελούν σημείο αναφοράς για όλους τους κατοίκους του νησιού χρόνια μετά το γεγονός αυτό.

Τεχνική συγγραφέα

Στο διήγημα «Φτωχός Άγιος» εφελτήριο της διήγησης αποτελεί για τον Παπαδιαμάντη ένας τόπος όπου το χρώμα ευωδιάζει. Στην περίπτωση αυτή ο τόπος συνδέεται με πρόσωπα και γεγονότα δίνοντας στο χώρο μια ηθική διάσταση συνδεδεμένη με θρύλους και παραδόσεις.

Η αφήγηση γίνεται σε πρώτο πρόσωπο και ο συγγραφέας παρουσιάζεται ταυτόχρονα και ως αφηγητής.

Αρχίζει από το παρόν του συγγραφέα και στη συνέχεια μεταφέρεται στην εποχή όπου διαδραματίστηκε η ιστορία, δηλαδή στο παρελθόν. Επίσης, στο διήγημα παρεμβάλλεται η αφήγηση του ατόμου που γνωρίζει το μύθο. Αυτήν ακριβώς την ιστορία που μαθαίνει ο αφηγητής μεταφέρεται σε μας μέσα από την τεχνική της εγκιβωτισμένης αφήγησης.

κύρια αφήγηση από
συγγραφέα-αφηγητή

«μοι διηγήθη δε τα εξής»
αφήγηση γεγονότων από
δεύτερο αφηγητή προς το
συγγραφέα - ακροατή:
τεχνική εγκιβωτισμένης
αφήγησης

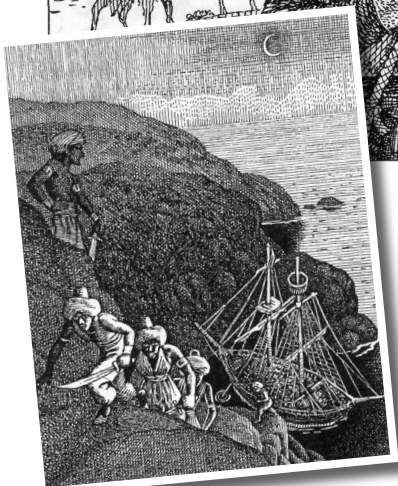
Τεχνική του συγγραφέα αποτελεί επίσης η περιγραφή. Στο συγκεκριμένο διήγημα ο χώρος συνδέεται άμεσα με την πλοκή της ιστορίας. Χώροι περιγραφής είναι βασικά το Κάστρο, ο χώρος της θυσίας του βοσκού καθώς και η διαδρομή που διένυσε ο βοσκός μέχρι την είσοδο στον οικισμό του Κάστρου. Οι χώροι αυτοί παρουσιάζονται με λεπτομέρειες ταξινομημένες με τρόπο ώστε να σχηματίζονται εικόνες μέσα από την ανάγνωση.

Η παρουσία του Παπαδιαμάντη στο διήγημα

Ο συγγραφέας δηλώνει από την αρχή τη σχέση του με το διήγημα. Η ιστορία αποτελεί βίωμα των παιδικών του χρόνων και αφορά γεγονός που αγγίζει το μύθο. Ο Παπαδιαμάντης παρουσιάζεται ως μάρτυρας του θαύματος που υπάρχει στο χώρο όπου σκοτώθηκε ο βοσκός. Ο ίδιος δηλώνει ότι «το βέβαιο είναι ότι εφαινετο και εις ημάς ότι το χώμα εκείνο πράγματι ευωδιάζεν» αλλά δεν κατάφερε να μάθει περισσότερα παρά όταν έγινε 20 ετών. Τότε πληροφορήθηκε τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στο χώρο αυτό.

Ρ. Βαββάκη

Ρ. Βαββάκη

ΣΤΟ ΧΡΙΣΤΟ, ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ

Εισαγωγή

Το διήγημα εντάσσεται στην ομάδα των Χριστουγεννιάτικων διηγημάτων που έγραψε ο Παπαδιαμάντης.

Πρόκειται για μια χειμωνιάτικη περιπέτεια η οποία οφείλεται στην απόφαση ενός ιερέα ο οποίος με πρόφαση τη λειτουργία ενός ναού σε μια εγκαταλειμμένη πόλη, οργανώνει αποστολή για να σώσει ανθρώπους που κινδύνευαν.

Περιεχόμενο

23 Δεκεμβρίου 186... Αιτία ανησυχίας του παπα-Φραγκούλη είναι ο αποκλεισμός δύο συγχωριανών του στο Κάστρο εξαιτίας του χιονιού. Μοναδική του σκέψη ήταν να τους βοηθήσει και η μοναδική λύση ήταν μέσω θαλάσσης. Δεκτός για το ταξίδι αυτό ήταν ο μπαρομπα-Στεφανής που είχε δική του βάρκα. Οι προετοιμασίες για προμήθειες άρχισαν αμέσως και μέσα σε λίγες ώρες όλα ήταν έτοιμα για το ταξίδι. Μέχρι την ώρα της αναχώρησης μαζεύτηκαν 16 άτομα που όλοι θέλησαν να πάνε για προσκύνημα στο Χριστό, στο Κάστρο. Παρά τον παλιόκαιρο και την επικίνδυνη θάλασσα, έφθασαν με ασφάλεια στον προορισμό τους όπου εκεί συνάντησαν, εκτός από τους δύο συγχωριανούς τους ακόμη δύο βοσκούς. Το τάμα όλων ολοκληρώθηκε. Κατά τη διάρκεια της λειτουργίας την παραμονή των Χριστουγέννων ακούστηκαν ξαφνικά φωνές. Τρεις ναυτικοί που πάλευαν με το καράβι τους στα κύματα, βλέποντας το φως στο Κάστρο άραξαν στη στεριά. Ήταν γι' αυτούς φως σωτηρίας! Μόλις χάραξε η μέρα οργάνωσαν όλοι γλέντι και την επόμενη των Χριστουγέννων επέστρεψαν με ασφάλεια όλοι πίσω στα σπίτια τους.

Λεξιλόγιο

απόκοτοι: (επιθ. απόκοτος-η-ο) αυτός που έχει υπερβολικό θάρρος, που φθάνει μέχρι την απειροσκεψία.

κουμπάνια: (ετυμ.: ιταλ. λ. compagna = φίλη): ο εφοδιασμός με τρόφιμα για εκδρομή

ακάματος: αυτός που δεν κουράζεται εύκολα

βάζω το κεφάλι μου στον τρουβά (ντορβά): θέτω τη ζωή μου σε

κίνδυνο

θωπευτικώς: (επιρρ.) ρ. θωπεύω = χαϊδεύω

ενδομύχως: (επιρρ.) επιθ. ενδόμυχος = μυστικός, ανεκδήλωτος, ανομολόγητος

μαργώνω: παγώνω

μελάθρου: μέλαθρο = κτήριο με μεγάλες διαστάσεις

μπαρούμα: (ναυτ.) σχοινί με το οποίο δένεται το πλοίο σε σταθερό σημείο της στεριάς

δίπυρα: παξιμάδια

φλάσκας: το φλασκή = δοχείο το οποίο κατασκευάζεται από τον αποξηραμένο καρπό κολοκυθιάς. Χρησιμοποιείται για νερό ή κρασί.

σκώμματα: σκώμμα = λόγος περιπαικτικός, αστεϊσμός

αιπόλοι: αιγοβοσκοί

Κριτική διηγήματος

Ο Νικηφόρος Βρεττάκος²² σημειώνει την επίδραση που άσκησε στον ίδιο η ανάγνωση των διηγημάτων του Παπαδιαμάντη και συγκεκριμένα του διηγήματος «Στο Χριστό στο Κάστρο»: «Διάβασα παιδί, μικρός μαθητής, ακόμη, τα “Χριστουγεννιάτικα Διηγήματα” του Παπαδιαμάντη και θυμάμαι πως για καιρό δεν έφυγε από μέσα μου η περιπέτεια της σωστικής επιχείρησης που έγινε με επικεφαλής τον παπα-Φραγκούλη το Σακελλάριο, προκειμένου να γλυτώσουν το Γιάννη το Νυφιώτη και τον Αργύρη της Μυλωνούς, που τους απόκλεισαν τα χιόνια στο Χριστό στο Κάστρο: «Ένωθα ως να είχα πάρει μέρος κ’ εγώ στην περιπέτεια τους, ανυπόδυτος και φορώντας ένα φτενό ντριλίνο σακάκι (έτσι ήμουνα ντυμένος εκείνη την εποχή) κι ακολουθώντας στην ουρά αυτής της κουστωδίας, διακινδυνεύοντας μαζί της από το κρύο κι από την αποθηρωμένη θάλασσα. Ως να έζησα στο τέλος την ουράνια ατμόσφαιρα της θαλπωρής του φωταγωγημένου από τα κεριά ξωκλήσιού, ύστερα από τη σωτηρία. [...] Όχι μόνο 46 χρόνια μετά την πρώτη δημοσίευση του διηγήματος “Στο Χριστό στο Κάστρο” αλλά και 460 χρόνια μετά θα μπορούν να ασκήσουν την επιρροή τους τα χωρίς καμιά αμφισβήτηση διαχρονικά κείμενα του Παπαδιαμάντη.»

²²Νικηφόρος Βρεττάκος, Η πρωτοποριακή μορφή του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, Μνημόσυνο του Αλεξ. Παπαδιαμάντη, Τετράδια Ευθύνης 15.

Χώρος

Για το Κάστρο, όπου βρίσκεται ο ναός του Χριστού, μπορείτε να αντλήσετε περισσότερες πληροφορίες στα σχόλια του διηγήματος «Φτωχός Άγιος». Στο διήγημα αυτό η μεσαιωνική πόλη έχει εγκαταλειφθεί από τους κατοίκους και η μόνη επικοινωνία με το βράχο αυτό είναι μέσα από τη θάλασσα. Σε αντίθεση με το διήγημα «Φτωχός Άγιος» όπου ο οικισμός Κάστρο κατοικείται, η ιστορία στο διήγημα «Στο Χριστό, στο Κάστρο» ο οικισμός έχει ήδη εγκαταλειφθεί δεκαετίες πριν από τους κατοίκους του νησιού.

Πρόσωπα

Παπα-Φραγκούλης ο Σακελλάριος

Η παρουσία του έχει ως στόχο να αποδείξει πως η πίστη μπορεί να δώσει δύναμη για να πετύχει κάποιος τους στόχους του, αρκεί να έχει καλές προθέσεις. Ο λόγος του Θεού έχει γίνει πράξη μέσα από τον τρόπο σκέψης και δράσης αλλά και την αποφασιστικότητα του. Παρουσιάζεται μεγαλόψυχος για τους άλλους που βρίσκονται σε κίνδυνο και πασχίζει να βρει τρόπο να βοηθήσει, παρά το γεγονός ότι ο μόνος τρόπος που υπάρχει θέτει τον ίδιο και τους άλλους σε κίνδυνο. Είναι ανιδιοτελής, γνήσιος, τολμηρός και με τη δύναμη του Θεού που νιώθει προτρέπει τόσο την οικογένειά του όσο και άλλους συγχωριανούς να ταξιδέψουν στη θάλασσα για να φθάσουν στο χώρο όπου είναι παγιδευμένοι άλλοι συγχωριανοί, στο Κάστρο όπου βρίσκεται ο ναός του Χριστού. Με τη δύναμη που κρύβει μέσα του, καταφέρνει να οργανώσει μια ομάδα προσκυνητών να ταξιδέψουν μέσα στα άγρια κύματα και στους απότομους βράχους, για να λειτουργήσουν στο ναό του Χριστού στο Κάστρο. Η προσπάθειά του φέρει καρπούς και η παρουσία τους στο Κάστρο είναι η αιτία να βοηθήσουν και άλλο κόσμο την άγια μέρα των Χριστουγέννων.

Τεχνική συγγραφέα

Περιγραφή:

Ο Παπαδιαμάντης χρησιμοποιεί την τεχνική της περιγραφής σε μεγάλο βαθμό. Βασικός χώρος όπου διαδραματίζεται η ιστορία του διηγήματος είναι το Κάστρο. Ο συγγραφέας δεν προχωρεί στην

περιγραφή του χώρου αυτού πιθανόν διότι ένα χρόνο πριν (1891) δημοσίευσε στο ίδιο περιοδικό το διήγημα «Φτωχός Άγιος» την περιγραφή του οικισμού του Κάστρου. Επίσης, σε αυτό το διήγημα κέντρο βάρους δίνεται στις καιρικές συνθήκες και όχι τόσο στο χώρο. Στην ιστορία αυτού του διηγήματος, ο χώρος αυτός παρουσιάζεται εγκαταλειμμένος και έτσι ο συγγραφέας περιορίζεται στη γενική παρουσίαση του χώρου έχοντας ως στόχο να παρουσιάσει την επικινδυνότητα του βράχου. Στόχος αυτής της περιγραφής είναι να αποδείξει στον αναγνώστη πόσο επικίνδυνο εγχείρημα ήταν η αποστολή της ομάδας για διάσωση των αποκλεισμένων αλλά και για τέλεση της Θείας Λειτουργίας. Στη συνέχεια, περιγράφει λεπτομερώς το εσωτερικό του ναού της Γεννήσεως του Χριστού δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις τοιχογραφίες.

Ρ. Βαοβάκη

Ρ. Βαοβάκη

ΛΑΜΠΡΙΑΤΙΚΟΣ ΨΑΛΤΗΣ

Εισαγωγή

Το διήγημα εντάσσεται στα εορταστικά διηγήματα που έγραψε ο συγγραφέας και συγκεκριμένα στα πασχαλινά διηγήματα.

Για τη συγγραφή της συγκεκριμένης ιστορίας τονίζει ότι «ενεπνεύσθην, αληθώς, από τας αναμνήσεις μου και τα αισθήματά μου, [...] ουδαμού σχεδόν θα εύρητε ότι επεζήτησα βεβιασμένην θέσιν ή πλοκήν, όπως γαλβανίσω την περιέργειαν του αναγνώστου. [...] ταύτα όλα βασίζονται επί της πραγματικότητας, [...]». Λόγω της περιόδου για την οποία γράφτηκε το διήγημα, αυτό αφορά μια ιστορία σχετικά με τα θρησκευτικά καθήκοντα και έθιμα του Πάσχα.

Περιεχόμενο

Μετά από μια μεγάλη εισαγωγή σε θέματα συγγραφής, θρησκευτικότητας και ηθών, ο Παπαδιαμάντης εισάγει το θέμα του διηγήματός του. Πρόκειται για μια περιγραφή γεγονότων που έλαβαν χώρα το Μεγάλο Σάββατο σε μια λειτουργία της Ανάστασης. Πρωταγωνιστής είναι ο κυρ-Κωνσταντός και ο παπα-Διανέλος που συμφώνησαν να λειτουργήσουν σε ένα μικρό ναό μακριά από την πόλη. Εκεί έφθασαν πρώτοι ο παπα-Διανέλος με τις δύο του κόρες και με μικρή ομάδα επτά-οχτώ γυναικών. Στη συνέχεια έφθασαν γυναίκες αγροτικών οικισμών και αργότερα οι βοσκοί. Όλοι κατέφθασαν με γεμάτα τα χέρια από αγαθά για να γιορτάσουν την Ανάσταση. Ενώ νύκτωνε, ακόμη δεν είχε παρουσιαστεί ο κυρ-Κωνσταντής γεγονός που γέμισε τον ιερέα με ανησυχία. Ήταν αναγκαία η παρουσία του για να γίνει η λειτουργία, αφού ήταν ο μοναδικός που μπορούσε να βοηθήσει ως ψάλτης. Η λειτουργία της Ανάστασης έπρεπε όμως να γίνει και η θεία Μαθηνώ αναλαμβάνει χρέη ψάλτη παρά τα λάθη στην ανάγνωση και τις επαναλήψεις. Η λειτουργία διακόπτεται όταν ένας βοσκός ακούει κάποιον να καλεί σε βοήθεια. Ήταν ο κυρ-Κωνσταντής που χάθηκε στο δρόμο. Ο συγγραφέας περιγράφει ότι μέχρι εκείνη τη στιγμή ο κυρ-Κωνσταντής είχε περάσει από το μοναστήρι του Αϊ-Χαραλαμπίτη και αφού έμεινε εκεί για λίγες ώρες συνέχισε με τη συνοδεία ενός βοσκού μέχρι ενός σημείου. Είχε όμως τραυματιστεί από πτώση και ευτυχώς είχε δει τα φώτα του ναού που ήταν κοντά και άρχισε να καλεί βοήθεια.

Μπαίνοντας στο ναό αναλαμβάνει το ρόλο για τον οποίο ήρθε, να φέλνει στη λειτουργία της Ανάστασης. Με την ολοκλήρωση της λειτουργίας άρχισε το γλέντι με σουβλες.

Χαρακτηριστικό περιστατικό αποτελεί η τιμωρία ενός προσκυνητή από τον μπαρμπα-Δημήτρη επειδή έκλεβε κρέας!

Λεξιλόγιο

εναμίλλος: ενάμιλλος = αυτός που μπορεί να αγωνιστεί ή να συγκριθεί με κάτι, ο ισοδύναμος

κολόβια: κολόβιο = κοντό, αμάνικο ένδυμα

τύρβης: τύρβη = ο θόρυβος, η ταραχή

αβροτέρας: αβρός = διακριτικός

γαλβανίσω: γαλβανίζω = εξάπτω, οξύνω

αεννάως: αέναος-η-ο = αυτός που δεν παύει ποτέ, ο ασταμάτητος, ο αδιάκοπος

καγχάζουσαι: καγχάζω = ξεσπώ σε ηχηρό, έντονο γέλιο

κορνιακτισμένα: γεμάτα σκόνη

εσθήτας: είδος ενδύματος και κυρ. το γυναικείο φόρεμα

αβελτηρίας: αβελτηρία = η ανοησία

μάγγανος: μηχανήμα πηγαδιού για την άντληση νερού

όμβρου: όμβρος = η ραγδαία βροχή

χραμίων: χράμι = χοντρό στρωσίδι που υφαίνεται στον αργαλειό ή σκέπασμα για το κρεβάτι

τορβάδες: ντορβάς = μικρός σάκος ώμου, σακίδιο

σάγματος: σάγμα = το σαμάρι

φλάσκας: το φλασκί = δοχείο το οποίο κατασκευάζεται από τον αποξηραμένο καρπό κολοκυθιάς. Χρησιμοποιείται για νερό ή κρασί.

άρρητον: άρρητος = αυτός που δεν μπορεί να ειπωθεί

κέλλιον: υποκοριστ. κελλί = μικρό δωμάτιο σε μοναστήρι για τη διαμονή μοναχού

Πρόσωπα

Παπα-Διανέλος ο Πρωτέκδικος

Απλός άνθρωπος που προσπαθεί να εκτελέσει τα καθήκοντα του απέναντι στο ποίμνιό του όσο πιο καλά μπορεί. Η αγωνία του είναι μεγάλη για την τέλεση της Θείας Λειτουργίας και η προσπάθεια

της θείας-Μαθηνώς να αντικαταστήσει τον ψάλτη προκαλεί κωμικές καταστάσεις αλλά και αναστάτωση στον ιερέα.

Μπαρμπα-Κωνσταντός

Η αμέλειά του να ετοιμαστεί από νωρίς τον αναγκάζει να ξεκινήσει πεζός ακολουθώντας μονοπάτια για να φθάσει έγκαιρα στην εκκλησία όπως υποσχέθηκε στον παπα-Διανέλο. Η περιπέτεια του είναι μεγάλη μέχρι τη στιγμή που φθάνει τραυματισμένος στο εξωκκλήσι.

Τεχνική συγγραφέα

Ο Παπαδιαμάντης παρουσιάζει την προσπάθεια για οργάνωση της θείας λειτουργίας η οποία ολοκληρώνεται μετά από κάποιες δυσκολίες εξαιτίας της αργοπορίας του ψάλτη. Η κύρια αφήγηση του συγγραφέα διακόπτεται με αφήγηση άλλων γεγονότων που εξελίσσονται σε διαφορετικό χώρο αλλά έχουν άμεση σχέση με τη βασική αφήγηση. Η αφήγηση αυτή επιβραδύνει τη βασική ιστορία του διηγήματος. Αυτό πιθανόν να προσθέτει αγωνία στους αναγνώστες για το τέλος της ιστορίας.

Η περιγραφή αποτελεί και στο διήγημα αυτό μια από τις αφηγηματικές τεχνικές του Παπαδιαμάντη. Η περιγραφή των εικόνων που βρίσκονται στο εξωκκλήσι όπου τελείται η θεία λειτουργία την παραμονή του Πάσχα, γίνεται με ένα ξεχωριστό τρόπο. Δεν περιγράφονται μόνο εξωτερικά αλλά μέσα από τη χρήση λέξεων από την Καινή Διαθήκη, την υμνογραφία και τα συναξάρια, ο συγγραφέας προσπαθεί να αποδώσει το βαθύτερο μήνυμα των απεικονίσεων²³. Η περιγραφή αφορά επίσης τη Θεία Λειτουργία καθώς και των εθίμων που πραγματοποιούνται τη μέρα αυτή. Όλα αυτά τα στοιχεία δίνουν άλλες διαστάσεις σε ένα πασχαλινό διήγημα που γεννά αναμνήσεις σε όλους. Αυτός πιθανόν να είναι και ο στόχος του Παπαδιαμάντη. Να μεταδώσει τη βαθιά θρησκευτική κατανύξη των εορτών αλλά και τα στοιχεία του Πάσχα που έλειπαν από την Αθήνα.

²³Γ. Φαρίνου – Μαλαματάρη, βλ. παραπάνω.

ΠΑΤΕΡΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ

Εισαγωγή

Ο Παπαδιαμάντης επηρεασμένος από τις καθημερινές δοκιμασίες της φτώχειας και των κοινωνικών προβλημάτων που εντοπίζει στην εποχή του, επιλέγει ως σκηνικό του διηγήματος την αθηναϊκή φτωχογειτονιά μέσα στην οποία ζει. Ο Παπαδιαμάντης δεν παρουσιάζει απλά την κοινωνική κατάσταση στις φτωχογειτονιές ως μια έκθεση γεγονότων. Αποκαλύπτει προβλήματα που περνούν απαρατήρητα με στόχο να καταγγείλει και να προβληματίσει τους αναγνώστες του. Ο χώρος αυτός αποτελεί το μικρόκοσμο της κοινωνίας της οποίας ο ίδιος αποτελεί κύτταρο της. Στόχος του είναι να θίξει τα σοβαρά κοινωνικά προβλήματα που δημιουργούνται με τη διάλυση οικογενειών εξαιτίας της απουσίας του πατέρα. Ταυτόχρονα επιδιώκει να δείξει την κοινωνική αναλγησία απέναντι στους δυστυχισμένους και κατατρεγμένους ανθρώπους. Το διήγημα για τους λόγους αυτούς μπορεί να χαρακτηριστεί ως ηθογραφικό – κοινωνικό.

Περιεχόμενο

Ο συγγραφέας – αφηγητής βρίσκεται στον μπακάλη της φτωχογειτονιάς παρακολουθώντας ένα στιγμιότυπο που πρόκειται να αποτελέσει την αφετηρία του διηγήματος. Ένα πεντάχρονο αγόρι ζητιανεύει για λίγο λάδι ομολογώντας με την παιδική αφέλεια το οικογενειακό τους πρόβλημα, την εγκατάλειψη τους από τον πατέρα. Ο μπακάλης, ως γνώστης των οικογενειακών ιστοριών της γειτονιάς, πληροφορεί το συγγραφέα – αφηγητή για το μικρό παιδί που είναι ένα από τα πέντε παιδιά της οικογένειας. Ο πατέρας, ξυλουργός, δεν ήταν καθόλου εργατικός σε αντίθεση με την μητέρα που έκανε ότι μπορούσε για να βοηθήσει την οικογένειά της. Η οικονομική κατάσταση χειρότερε και τα προβλήματα απειλούσαν την ίδια την επιβίωση τους. Σ' αυτή την κατάσταση προστέθηκε και ένα σκάνδαλο που ξέσπασε ανάμεσα στο αντρόγυνο εξαιτίας των συχνών επισκέψεων ενός κουμπάρου. Οι κακιές γλώσσες και η ζήλια του συζύγου ήταν αρκετά για να δημιουργήσουν συγκρούσεις παρά την τιμία στάση που κρατούσε η σύζυγος. Κορύφωση είναι η εγκατάλειψη της οικογένειας από τον πατέρα και ο θάνατος ενός

από τα παιδιά τους. Η μητέρα μένει μόνη με τα παιδιά της χωρίς δουλειά και χωρίς πόρους επιβίωσης. Γι' αυτό άλλωστε το πεντάχρονο αγόρι ζητά ως ελεημοσύνη λίγο λάδι, γιατί δεν έχουν πατέρα στο σπίτι.

Λεξιλόγιο

γυαλί: ενν. ποτήρι ή μπουκάλια

ρακένδυτον: ντυμένο με κουρέλια

μειδιάμα: χαμόγελο

εκλιπαρήσεις: θερμές παρακλήσεις

ενιαυτός: η χρονιά, το ημερολογιακό έτος

προπομπός: αυτός που συνοδεύει κάποιον που φεύγει

ξύκια: ενν. λιγότερα από όσα πρέπει στο ζύγισμα

το δεινότερον: το χειρότερο

ράκος: το κουρέλι

να εμβάλλονται: να μπαίνουν μέσα

λιμοκοντόροι: πιθανόν ενν. χαρτονόμισμα της εποχής

ως εικός: όπως είναι φυσικό

εξ ων: από τα οποία

δεν διέπρεπε πολύ επί φιλοπονία: δεν διακρινόταν πολύ για την εργατικότητά του

οσάκις: κάθε φορά που, όσες φορές

κραιπάλη: υπερβολικό μεθύσι

φιλεργός: η εργατική

τάλιρον: μεταλλικό νόμισμα της εποχής αξίας πέντε δραχμών

μόλις ήρκει: με δυσκολία αρκούσε

κουτσουβέλι: μικρό παιδί

παρερρίφθη: πετάχτηκε

ν' απογαλακτίσει: να σταματήσει το θηλασμό

αχυροστρωμή: στρώμα με άχυρο

τσαγγλί: γυάλινο δοχείο

δι' άλλας χρείας: για άλλες ανάγκες

άπαξ του μηνός: μια φορά το μήνα

είτα: έπειτα

τις οίδε: ποιος ξέρει

πολιτεύω: προσποιούμαι ότι δεν καταλαβαίνω κάποια απρέπεια ή προσωπική προσβολή (*είχε πολιτέψει τον κουμπάρον:* συμπεριφε-

ρόταν με διπλωματία στον κουμπάρο)

κήδομαι: φροντίζω υπερβολικά,

έτρεφον την πεποίθησιν: ήταν βέβαιοι

εσαεί: αιώνια

σταθμά: τα βαρίδια για υπολογισμό του βάρους στο ζυγό

Τεχνικές αφήγησης

Τρόπος αφήγησης

Η αφήγηση αρχίζει με την παρουσία του μικρού παιδιού στο μικρό συνοικιακό μπακάλικο να ζητά ελεημοσύνη. Το γεγονός αυτό καθώς και η φράση-κλειδί που χρησιμοποιείται, «δεν έχουμε πατέρα στο σπίτι», αποτελεί το νήμα από το οποίο θα ξετυλιχθεί η ιστορία. Ο Παπαδιαμάντης θα το πετύχει αυτό με αναδρομή στο παρελθόν παρουσιάζοντας στον αναγνώστη όλα όσα έχουν προηγηθεί. Με τον τρόπο αυτό, η αφήγηση οργανώνεται «in media res» («στο μέσο των πραγμάτων») δηλαδή αρχίζοντας χρονικά από τη μέση μιας υπόθεσης και όχι από την αρχή. Η τεχνική αυτή βοηθά στη διέγερση του ενδιαφέροντος των αναγνωστών αφού πληροφορούνται για ένα σημαντικό σημείο της ιστορίας και αναμένουν την αποκάλυψη της κατάστασης αυτής.

Είδος αφήγησης

Η αφήγηση αρχίζει σε πρώτο πρόσωπο αφού ο ίδιος ο συγγραφέας εμφανίζεται ως αφηγητής: «Δεν ήτο η πρώτη φορά που το έβλεπα», «έκραξα το παιδίον και του έδωκα μαν πεντάραν». Μετά από μια αναφορά σε άλλα γεγονότα, ο συγγραφέας συνεχίζει την αφήγησή του αλλά αυτή τη φορά δεν είναι ο ίδιος άμεσα αφηγητής. Παρουσιάζει τα γεγονότα ως ένας δεύτερος αφηγητής ο οποίος μεταφέρει τα γεγονότα όπως τα ακούει από κάποιον άλλο. Στην περίπτωση αυτού του διηγήματος ο δεύτερος αφηγητής είναι ο μπακάλης που παρουσιάζει την ιστορία του μικρού παιδιού στο συγγραφέα-ακροατή. Η τεχνική αυτή της διπλής αφήγησης, δηλαδή της ενσωμάτωσης μιας αφήγησης μέσα σε μια άλλη, ονομάζεται εγκιβωτισμένη αφήγηση.

κύρια αφήγηση από συγγραφέα-αφηγητή

αφήγηση γεγονότων από
δεύτερο αφηγητή προς το
συγγραφέα - ακροατή:
τεχνική εγκιβωτισμένης
αφήγησης

Δομή αφήγησης και αφηγηματικός χρόνος

Το διήγημα ακολουθεί μια κυκλική δομή. Ο Παπαδιαμάντης, τόσο στην αρχή όσο και στο τέλος του διηγήματος, χρησιμοποιεί το ίδιο σκηνικό: το μπακάλικο και το αγόρι να ζητά για να πάρει λάδι χωρίς λεφτά αφού δεν υπάρχει πατέρας στο σπίτι. Το σκηνικό αυτό αποτελεί το παρόν στο χρόνο της αφήγησης. Η σκηνή αυτή χρησιμοποιείται στην αρχή του διηγήματος ως εφελτήριο για την αφήγηση του μύθου και αφορά την κατάσταση που επικρατεί στην οικογένεια του μικρού παιδιού. Η αφήγηση, σ' αυτό το σημείο, αφορά το παρελθόν και περιέχει τα γεγονότα που εξιστορούν την εξέλιξη της κατάστασης στο φτωχικό της οικογένειας. Όλα αυτά παίρνουν το ρόλο της αιτιολόγησης της αρχικής σκηνής, δηλαδή πώς οδηγήθηκε το παιδί σ' αυτή την κατάσταση. Ταυτόχρονα η αφήγηση αυτή οδηγεί τον αναγνώστη και πάλι στην αρχική σκηνή αλλά αυτή τη φορά παρουσιάζεται ως η συνέπεια, το αποτέλεσμα των γεγονότων του παρελθόντος.

Οργάνωση διηγήματος

Πρόσωπα

Πρωταγωνιστές είναι άνθρωποι δυστυχημένοι που αντιμετωπίζουν προβλήματα ακόμη και σε επίπεδο επιβίωσης. Ο Παπαδιαμάντης ψυχογραφεί τους πρωταγωνιστές, παρουσιάζοντας τις ενέργειές τους μέσα από ρεαλιστικά στιγμιότυπα τα οποία εξελίσσονται στη φτωχογειτονιά και στα σπίτια που ζουν. Ο συγγραφέας, μέσα από την παρουσίαση της καθημερινής ζωής, καταφέρνει να παρουσιάσει τους διάφορους χαρακτήρες διεισδύοντας στο βάθος της ψυχής τους.

Μητέρα (Γιαννούλα):

Πρόκειται για μια αφοσιωμένη μητέρα και ένα εργατικό άνθρωπο που αγωνίζεται να συντηρήσει την οικογένειά της υπομένοντας τις ταπεινώσεις και τα αρνητικά σχόλια. Παρά τις προσπάθειές της να κρατήσει ισορροπίες στο σπίτι της, καταδικάζεται ερήμην από τη γειτονιά και τον άντρα της. Στο τέλος μένει μόνη να υπομένει τις συμφορές και τις δυσκολίες της καθημερινής επιβίωσης.

Πατέρας:

Από την αρχή παρουσιάζεται αδιάφορος για την οικογένειά του. Είναι τεμπέλης, ανεύθυνος και άσωτος παρά το ρόλο που έχει ως πατέρας. Οι ενέργειές του ταλαιπωρούν την οικογένειά του αλλά ο κοινωνικός περίγυρος δεν κατακρίνει τη συμπεριφορά του. Η εγκατάλειψη της οικογένειάς του αποτελεί είδος τιμωρίας της γυναίκας του αλλά ο ίδιος δεν φαίνεται να προβληματίζεται για τις συνέπειες των αποφάσεών του.

Αυτοβιογραφικά στοιχεία του Παπαδιαμάντη

Ο ίδιος ο συγγραφέας παρουσιάζεται στο διήγημα ως αφηγητής και αυτόπτης μάρτυρας του αρχικού επεισοδίου που εξελίσσεται στην πρώτη σκηνή. Οι καθημερινές του συνήθειες όπως η παρουσία του στο μπακάλικο της γειτονιάς και η περιγραφή της οικονομικής του κατάστασης αποτελούν στοιχεία από τη ζωή του ίδιου του συγγραφέα.

Πέρα από αυτά τα στοιχεία, στο διήγημα φαίνεται και ο εσωτερικός κόσμος του Παπαδιαμάντη και πιο συγκεκριμένα, η ανθρωπιστική πλευρά του χαρακτήρα του. Αυτό αποτελεί στοιχείο που έχει επη-

ρεαστεί από τη θρησκευτική ηθική και το χριστιανισμό γενικότερα. Η κίνησή του, να βοηθήσει οικονομικά το μικρό παιδί αλλά και η πρόθεσή του να κοινοποιήσει τα κοινωνικά προβλήματα μέσα από ένα διήγημα αποτελούν έμπρακτες αποδείξεις.

Όσον αφορά την επιλογή του μπακάλικου ως σκηνικό για την έναρξη της διήγησης, αυτό δεν είναι άσχετο με τις καθημερινές συνήθειες του συγγραφέα. Για το θέμα αυτό παραθέτουμε απόσπασμα από το βιβλίο του Γιώργου Βαλέτα²⁴: «Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης σύχναζε στο μπακάλικο του Καχριμάνη στην οδό Σαρρή, κοντά στου Ψυρή. Εκεί έτρωγε, εκεί έπινε, εκεί συναντούσε τους φίλους του, και όποτε είχε έμπνευση, αποτραβιόταν στο βάθος κι έγραφε κάποιον διήγημα. Ο ιδιοκτήτης του μπακάλικου, ο κυρ Δημήτρης ο Καχριμάνης τον σεβόταν και του έκανε πίστωση, ενώ του είχε πάντα φυλαγμένο φαγητό εκτός από Τετάρτες και Παρασκευές που ο Παπαδιαμάντης νήστευε και του έφερναν λαδερό φαγητό από το γειτονικό μαγειρείο του μπαρμπα-Γιώργη. Συχνά ο Παπαδιαμάντης καλούσε και τον εξάδελφό του Α. Μωραϊτίδη για να φάνε μαζί. Το μπακάλικο του Καχριμάνη το προτιμούσε γιατί διέθετε πολύ καλό κρασί. Καθόταν ώρες αμίλητος και παρατηρούσε τον κόσμο που έμπαινε για να ψωνίσει. Είκοσι ολόκληρα χρόνια σύχναζε σ' αυτό το μαγαζί και αρκετά απ' τα διηγήματά του τα εμπνεύστηκε από εμπειρίες που έζησε εκεί.»

Θέματα που θίγονται από το συγγραφέα

Ο Παπαδιαμάντης θίγει τα σοβαρά κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα της εποχής του μέσα από τη διεκτραγώγηση της κατάστασης μιας οικογένειας. Μέσα από αυτό το σενάριο, θέτει τα φλέγοντα προβλήματα που βιώνουν όσοι ζουν στις υποβαθμισμένες περιοχές της Αθήνας όπως η φτώχεια, η στέρηση, ο κατατρεγμός. Η κοινωνική αδικία στην Αθηναϊκή φτωχογειτονιά συμπληρώνεται με τα οικογενειακά αδιέξοδα, τους τσακωμούς, τη βία και τέλος την εγκατάλειψη, θέματα που παρουσιάζονται μέσα από την καθημερινή ζωή της οικογένειας που πρωταγωνιστεί. Σημαντική θέση στο διήγημα κατέχει η παρουσίαση των συνεπειών αυτών στις αθώες παιδικές ψυχές, θύματα της κατάστασης που επικρατεί.

²⁴Γιώργος Βαλέτας, Παπαδιαμάντη Άπαντα, εκδόσεις Γιοβάνης, 1972.

Παράλληλα τίγονται και άλλα θέματα όπως το θέμα της θέσης της γυναίκας καθώς και τα προβλήματα του αλκοολισμού.

ΟΝΕΙΡΟ ΣΤΟ ΚΥΜΑ

Εισαγωγή

Το περιεχόμενο του διηγήματος διαφοροποιείται σε σχέση με όλα τα υπό εξέταση διηγήματα. Παρά τα θρησκευτικά στοιχεία που περιέχει το διήγημα, εντούτοις το ερωτικό στοιχείο κυριαρχεί. Ο έρωτας ενός νέου που μένει ανικανοποίητος αποτελεί πονεμένη ανάμνηση χρόνια μετά.

Περιεχόμενο

Πρωταγωνιστής και αφηγητής είναι ένα βοσκόπουλο που κατάφερε μαθαίνοντας γράμματα να μπει στην ιερατική σχολή και στη συνέχεια στο Πανεπιστήμιο Αθηνών απ' όπου πήρε το δίπλωμα του δικηγόρου. Η ιστορία που αφηγείται αφορά την εφηβική του ηλικία όταν ακόμη ήταν βοσκός και έβοσκε τα ζώα της Μονής του Ευαγγελισμού κοντά σε παραθαλάσσια βουνά. Στην περιοχή αυτή πολλοί είχαν αμπέλια και χωράφια αλλά εκεί κυριαρχούσε ο κυρ Μόσχος ο οποίος κατείχε μεγάλο πλούτο και τεράστια έκταση γης. Ζούσε σε ένα πύργο μαζί με την ανηψιά του τη Μοσχούλα την οποία είχε υιοθετήσει. Ο νεαρός βοσκός θαυμάζει τη μικρή Μοσχούλα και χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός ότι ο ίδιος ονόμασε ένα μικρό κατσικάκι με το όνομα Μοσχούλα. Ένα επεισόδιο όμως θα μείνει ανεξίτηλο στη ψυχή του. Ενώ μια μέρα αποφάσισε να πάρει τα πρόβατα κοντά στη θάλασσα και να κάνει και ο ίδιος το μπάνιο του στα ωραία νερά της περιοχής, παρουσιάστηκε κοντά του η Μοσχούλα που έκανε το θαλάσσιο της μπάνιο. Προσπαθώντας να μην τον δει και παρεξηγηθούν ο βοσκός παρέμεινε ακίνητος και σιωπηλός για αρκετή ώρα. Όταν ακούστηκε το βέλασμα της μικρής κατσίκας του βοσκού, η Μοσχούλα τρομάζει. Εξαιτίας της ταυτόχρονης εμφάνισης μια ψαρόβαρκας ο τρόμος της επιτείνεται και ξαφνικά βυθίζεται στα κύματα. Ο νεαρός βοσκός πέφτει στη θάλασσα και καταφέρνει να τη σώσει. Η ελάχιστη σωματική επαφή που είχαν όταν προσπαθούσε να τη σώσει ήταν αρκετή ώστε

να νιώσει ότι κρατούσε στα χέρια του ένα όνειρο, ένα όνειρο στο κύμα. Το γεγονός αυτό ο πρωταγωνιστής το θυμάται αν και βρίσκεται δυστυχισμένος στην Αθήνα δουλεύοντας σε ένα δικηγορικό γραφείο.

Λεξιλόγιο

προλύτης: (στο Πανεπιστήμιο Αθηνών μέχρι το 1911) ο απόφοιτος με βαθμό πτυχίου «σχεδόν καλώς»

ανεπιτήδειος: αυτός που δεν διαθέτει τις κατάλληλες δεξιότητες ή ικανότητες (συνήθ. για την εκτέλεση έργου)

πολίχνη: η μικρή πόλη

ωχρός: αυτός που έχει το χρώμα της ώχρας, ο χλωμός

στέρφος: ο στείρος

Ομοιότητες ζωής Παπαδιαμάντη με πρωταγωνιστή διηγήματος

Και οι δύο ζουν στην Αθήνα μακριά από το χώρο που έζησαν ωραίες στιγμές. Επίσης, εργάζονται και η βιοποριστική αυτή τους ενασχόληση δεν τους δίνει μεγάλη ευχαρίστηση. Αυτό ένιωθε τόσο ο Παπαδιαμάντης στην εφημερίδα όπου έκανε μεταφράσεις όσο και ο δικηγόρος του διηγήματος στο γραφείο όπου δούλευε. Παρά τις προσπάθειές του να προσαρμοστεί στο νέο τρόπο ζωής στην Αθήνα δηλώνει ότι «*Σήμερον εξακολουθώ να εργάζομαι ως βοηθός ακόμη εις το γραφείον επιφανούς τινός δικηγόρου και πολιτευτού εν Αθήναις, τον οποίον μισώ, αγνοώ εκ ποίας σκοτεινής αφορμής, αλλά πιθανώς επειδή τον έχω ως προστάτην και ευεργέτην*».

Ένα άλλο κοινό στοιχείο είναι η χριστιανική τους πίστη. Ο πρωταγωνιστής του διηγήματος ως έφηβος δουλεύει για λογαριασμό ενός μοναστηριού και οφείλει σε ένα κληρικό τις σπουδές του. Η εφηβική ζωή του Παπαδιαμάντη χαρακτηρίζεται από βαθιά θρησκευτικότητα και προσπάθεια για ολοκλήρωση των σπουδών του. Ο συγγραφέας όμως δεν ολοκληρώνει τις πανεπιστημιακές του σπουδές όπως κάνει ο πρωταγωνιστής του διηγήματος.

Τεχνική συγγραφέα

Η ιστορία του διηγήματος παρουσιάζεται από τον ίδιο τον αφηγητή-πρωταγωνιστή σε πρώτο πρόσωπο. Η αφήγηση δεν αφορά ένα περιστατικό για ένα τρίτο πρόσωπο αλλά μια προσωπική ιστορία του ίδιου του αφηγητή. Πρόκειται για μια ομοδιηγητική αφήγηση και ο αφηγητής δεν έχει δευτερεύοντα ρόλο αλλά είναι ο κεντρικός ήρωας²⁵.

Η διήγηση γίνεται όταν ο πρωταγωνιστής είναι σε ώριμη ηλικία και τα γεγονότα που διηγείται αφορούν την εφηβεία του. Ο αφηγητής κοιτάζει πίσω στο παρελθόν. Πρόκειται για την τεχνική της αναδρομικής αφήγησης. Η αφήγηση ακολουθεί κυκλική δομή. Αρχίζει και τελειώνει με την ίδια φράση περιγραφής της κατάστασης του πρωταγωνιστή αλλά και νοσταλγίας, «ήμην πωχόν βοσκόπουλον εις τα όρη» και «Ω! Ας ήμην ακόμη βοσκός εις τα όρη!...».

Ο πρωταγωνιστής και ο συγγραφέας ταυτίζονται αν και ο Παπαδιαμάντης σημειώνει στο τέλος του διηγήματος “Δια την αντιγραφήν” θέλοντας να δείξει ότι απλώς καταγράφει όσα εξομολογείται ο ίδιος ο πρωταγωνιστής.

Πρόσωπα

Βοσκός-Δικηγόρος:

Η νοσταλγία της ελευθερίας που νιώθει κανείς στη φύση αποτυπώνεται στο συγκεκριμένο διήγημα. Ο πρωταγωνιστής, χρόνια αργότερα ως δικηγόρος στην Αθήνα νοσταλγεί τις στιγμές που έζησε ως βοσκός στο νησί.

Ως έφηβος, βοσκός και αμόρφωτος δούλευε για λογαριασμό ενός μοναστηριού και το επεισόδιο στο οποίο εμπλέκονται οι δύο Μοσχούλες, το κορίτσι και η μικρή γίδα, πρόκειται να αλλάξει τη ζωή του. Σώζει από πνιγμό την όμορφη Μοσχούλα που τρομάζει καθώς κολυμπά, αλλά νιώθει για πρώτη φορά τόσο κοντά το κορμί της. Αυτό τον συγκλονίζει. Θεωρεί ότι αυτή η ερωτική αίσθηση που ένωσε ήταν η αιτία που τον έκανε να μη γίνει κληρικός. Αυτό που ένωσε πιθανόν να ήταν γι’ αυτόν μια αμαρτία! Ήταν όμως ένα όνειρο, ένα όνειρο στο κύμα.

²⁵Γ. Φαρινού-Μαλαματάρη, Αφηγηματικές τεχνικές στον Παπαδιαμάντη, Κέδρος, 1987.

Ch. Wetwood

5. Θεματικές επιλογές συγγραφέα

Α. Πρωταγωνιστές

Ι. Πρόσωπα/Χαρακτήρες

Τα πρόσωπα στα διηγήματα του Παπαδιαμάντη παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία ως προς τα βιώματα, τη ψυχική διάθεση, τις προσωπικές ανάγκες και το χαρακτήρα. Όλες αυτές οι ανθρωπίνες υποστάσεις αντιπροσωπεύουν το πολύχρωμο ψηφιδωτό της ελληνικής ψυχής. Προέρχονται από το τεράστιο και ποικιλόμορφο αλλά τόσο ομοιογενές πλήθος των νησιών και της Αθήνας. Είναι ταπεινοί και απλοί άνθρωποι της καθημερινής ζωής αλλά όλοι έχουν κάτι να πουν μέσα από τον τρόπο με τον οποίο τους παρουσιάζει ο Παπαδιαμάντης. Τα πρόσωπα αυτά είναι δεμένα με τον τόπο τους και παρουσιάζονται μέσα από τις ενέργειες τους χωρίς εξιδανικεύσεις. Για τον τρόπο παρουσίασης των προσώπων μέσα από τα διηγήματα, ο Παπαδιαμάντης σύμφωνα με το Θέμελη²⁶, «... Δεν κάνει ούτε επιφανειακή ηθογραφία, ούτε ψυχολογική ανάλυση χαρακτήρων. [...] Τα πρόσωπά του είναι φύσεις, όντα πλήρη από τον εαυτό τους. Κινούνται και ενεργούν από μέσα τους, από ένα ιδιαίτερο κίνητρο, που θα τόλεγα ήθος με υποστασιακή σημασία, μια μοίρα.»

Ο Παύλος Νιρβάνας²⁷ δηλώνει σχετικά με τα πρόσωπα στο έργο του Παπαδιαμάντη: «Να ένας κόσμος ξεχωριστός. Δεν γνωρίζω ακόμα νεοελληνικό έργο που να κινούνται μέσα του αληθινότεροι και ζωντανότεροι άνθρωποι. Η πινακοθήκη του είναι απέραντη. Από τους ήρωές του, ως τα τελευταία πρόσωπα, που κινούνται μέσα στο έργο του, δεν υπάρχει ένας άνθρωπος που να μοιάζει με τον άλλον. Εκείνο όμως που είναι γοητευτικό στο έργο του Παπαδιαμάντη, είναι η πινακοθήκη των γυναικών του. [...] Στο τέλος ενός διηγήματος μπορείτε να ορκιστείτε πως ο συγγραφέας σας διηγήθηκε μια αληθινή ιστορία που την είδε και την έζησε ο ίδιος, θεατής και ήρωας μαζί. [...] Ο Παπαδιαμάντης και όταν τους πλάθει με τη φαντασία του είναι άνθρωποι με «σάρκα και οστά», είναι φίλοι του, γνώριμοί του, δικοί του, που νομίζεις πως αν τους απα-

²⁶Γ. Θέμελης, βλ. παραπάνω.

²⁷Παύλος Νιρβάνας, Το έργο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη

ντήσει στο δρόμο του, θα τους φωνάξει με το μικρό τους όνομα ή με το κωμικό τους παρανόμι.[...]»

Ο Παπαδιαμάντης καταφέρνει να αποδώσει την προσωπογραφία των ηρώων του με τρόπο άμεσο μέσα από τις ενέργειες των υποκειμένων. Στο διήγημα «Ο Φτωχός Άγιος», σημειώνει ότι «ο αιπόλος αυθορμήτως, και χωρίς να ηξεύρη το διατί, έσπευσε προλαβών κι' εκρύβη όπισθεν των θάμνων ... Εστάθη επί του όχθου της γης, υψηλός, ευθυτενής, με αγριόξανθον την τραχείαν στοιβωτήν κόμην, εστάθη ακουμβών επί της ράβδου, και υποψίαι και φόβοι τον εκυρίευσαν ... Κατ' εκείνην την στιγμήν η πρώτη ακτίς του ανατέλλοντος ηλίου εφώτισε το προώρως ερρυτιδωμένον μέτωπόν του, και τους χαρακτήρας του ισχνού προσώπου του, και η μορφή του εφάνη μυστηριώδους θελγήτρον μετέχουσα, και δεν εφείνετο άμοιρος ψυχικού ή και αισθητού κάλλους ο τραχύς και άξεστος τσομπάνος, ο υψηλός και σκληραγωγημένος και ηλιοκαής ... Τότε, φως επέλαμψε διά μιας εις τους οφθαλμούς της ψυχής του, και οιονεί μυστηριώδης επίπνοια απεφοίτησεν εις τον νουν του: "Θα είναι κλέφτες"». Το απόσπασμα αυτό παρουσιάζει τον τρόπο με τον οποίο ο Παπαδιαμάντης πλάθει τους πρωταγωνιστές: τα εξωτερικά χαρακτηριστικά μπλέκονται και συνδυάζονται με τα εσωτερικά γνωρίσματα του κάθε ατόμου. Αυτή είναι και μια αξιοσημείωτη τεχνική του Παπαδιαμάντη.

Μια σημαντική πτυχή που σε μεγάλο βαθμό απουσιάζει από τον τρόπο παρουσίασης των προσώπων είναι η διάθεση αυτοκριτικής, προβληματισμού και ενδοσκόπησης²⁸. Εξάιρεση μπορεί να αποτελέσει το διήγημα «Όνειρο στο κύμα» στο οποίο ο πρωταγωνιστής συγκρίνει καταστάσεις και κρίνει την κατάσταση μέσα στην οποία βρίσκεται. Στο τέλος παραδέχεται τη δυστυχία του σε αντίθεση με τη ζωή του στο παρελθόν και αναπολεί τις στιγμές που έζησε στο χωριό του.

II. Γυναίκες

Η παρουσία της γυναίκας στα διηγήματα του Παπαδιαμάντη κυριαρχεί σε μεγάλο βαθμό.

²⁸Γ. Θέμελης, βλ. παραπάνω.

Όλες όμως παρουσιάζονται χωρίς ένδειξη αισιοδοξίας για τη ζωή τους. Είναι καταπιεσμένες λόγω των κοινωνικών αντιλήψεων της εποχής και οι περισσότερες γυναίκες δέχονται παθητικά τη μοίρα τους χωρίς προσπάθεια να σωθούν. Έτσι, οι αδελφές του Γιαννιού στο διήγημα «Η Μαυρομαντηλού» δέχονται τη φτώχεια και τα προβλήματα χωρίς προσπάθεια διαφυγής από αυτά. Την ίδια μοίρα φαίνεται να έχει και η μητέρα που παρουσιάζεται στο διήγημα «Πατέρα στο σπίτι». Παρά τις προσπάθειές της να βοηθήσει την οικογένειά της στο τέλος είναι το θύμα της υπόθεσης που καλείται όχι μόνο να επιβιώσει η ίδια αλλά να βρει τρόπο να ζήσει τα παιδιά της χωρίς πόρους.

Ακόμη και οι μύθοι έχουν ως πρωταγωνίστριες γυναίκες με δραματική ιστορία. Η Μαυρομαντηλού θεωρείται γυναίκα που μαρμάρωσε στη θάλασσα από τον πόνο του χαμού των παιδιών της.

Στα συγκεκριμένα διηγήματα, ο Παπαδιαμάντης δεν πλάθει μια διαφορετική εικόνα σε σχέση με την πραγματική. Καταγράφει με το δικό του τρόπο την κατάσταση που επικρατεί και αυτή είναι η θέση της γυναίκας στην ελληνική κοινωνία της εποχής. Καταπιεσμένη, δυστυχισμένη και παγιδευμένη από τη μοίρα.

B. Σκηνικό

Πηγή έμπνευσης αλλά και σκηνικό του έργου του αποτελεί κατά κύριο λόγο η Σκιάθος και κατά δεύτερο λόγο η Αθήνα. Ο Π. Βουτουρής σημειώνει σχετικά με το θέμα αυτό ότι «εάν η Σκιάθος λειτουργεί ως τόπος της μνήμης ο οποίος απεικονίζεται μέσα από την οπτική γωνία της παιδικής αθωότητας, η Αθήνα είναι ο τόπος της άμεσης εμπειρίας και της «αμαρτίας», όπως βιώνεται από έναν ενήλικο αφηγητή.»²⁹

I. Σκιάθος

Τα παιδικά του χρόνια έχουν ζυμωθεί μέσα στον τόπο που τον γέννησε, τη Σκιάθο. Τον κόσμο αυτό όπως ο ίδιος τον βίωσε μεταφέρει αυτούσιο μέσα στα διηγήματά του όταν ζει στην Αθήνα. Εικό-

²⁹Π. Βουτουρής, *Ως εις καθρέπτην...*, Νεφέλη

νες, στιγμές, άνθρωποι, χαρακτήρες και παραδόσεις συνδέονται με το χώρο που μεγάλωσε και ανδρώθηκε και όλα αυτά μεταφέρονται στα διηγήματά του ως ένα όραμα της μικρής του πατρίδας. Το όνειρο της Σκιάθου, όλες οι αναμνήσεις των παιδικών του χρόνων τον βοηθούν να ξαναζήσει τον κόσμο του νησιού του, του μικρού αυτού μικρόκοσμου που αποτελεί τον πρώτο βιωματικό χώρο του συγγραφέα. Ο Οδυσσέας Ελύτης για να δείξει αυτή τη σχέση του Παπαδιαμάντη με το νησί του πολύ εύστοχα δηλώνει ότι «Δεν ξέρεις αν είναι η Σκιάθος που γέννησε τον Παπαδιαμάντη ή ο Παπαδιαμάντης τη Σκιάθο»³⁰.

Το νησί αυτό τον ακολουθεί παντού αλλά και ο ίδιος ο συγγραφέας έχει στη μνήμη του ως ένα όραμα τις ομορφιές του νησιού. Αυτές νοσταλγεί και ονειρεύεται ο Παπαδιαμάντης. Ο Θέμελης³¹ σημειώνει για τη σημασία της φύσης για τον Παπαδιαμάντη ότι «Η φύση είναι μέσα του. Η ψυχή του, και η σάρκα του ακόμα, είναι διαποτισμένη απ' αυτήν. Ένας άλλος μπορεί να βρει αυτό που ζητεί σ' ένα οποιοδήποτε τοπίο. Ο Παπαδιαμάντης είναι ριζωμένος σ' ένα συγκεκριμένο τοπίο: τα προσκυνητάρια των παιδικών αναμνήσεων.

Τόπος – Φύση

Ο Παπαδιαμάντης δηλώνει ξεκάθαρα την πρόθεσή του να περιγράψει «μετ' έρωτος την φύσιν»³².

Η περιγραφή έχει ως στόχο τη μύηση του αναγνώστη στο χώρο όπου διαδραματίζεται η ιστορία του διηγήματος. Η φύση δεν αποτελεί απλά ένα σκηνικό στην αφήγηση αλλά έχει μια δυναμική και διαλεκτική σχέση με την ιστορία. Αλληλεπιδρά με τα πρόσωπα και η επιλογή του κάθε χώρου παίζει ένα συγκεκριμένο ρόλο στα διηγήματα όπως ακριβώς και τα άτομα.

Η περιγραφή της φύσης αποτελεί λύτρωση και τρόπο διαφυγής για το συγγραφέα. Η στέρηση της επαφής με τον τόπο και τις ομορφιές της Σκιάθου εξαιτίας της παραμονής του Παπαδιαμάντη στην πόλη, τον οδηγεί σε μια συνεχή αναζήτηση και ονειροπόληση του

³⁰Οδυσσέας Ελύτης, *Η μαγεία του Παπαδιαμάντη*, εκδόσεις Γνώση, 1989.

³¹Γ. Θέμελης, βλ. παραπάνω.

³²Διήγημα, Λαμπριάτικος Ψάλτης

νησιού του. Η περιγραφή αυτή δεν είναι αντικειμενική αλλά πηγάζει μέσα από τα βιώματα και τα συναισθήματα που κρύβει στον εσωτερικό του κόσμο. Μέσα από την πένα του ο Παπαδιαμάντης γυρνά και τριγυρνά στους χώρους στους οποίους έζησε και αγάπησε. Η Σκιάθος αποτελεί αναμφίβολα το βασικό βιωματικό χώρο του συγγραφέα. Το αίσθημα που κυριαρχεί είναι η νοσταλγία του κόσμου που έζησε.

Ο τρόπος περιγραφής κάθε ρεματιάς, βουνού, γέφυρας, ακρογιαλιάς, εξώκλησιού και θάλασσας έχουν τη σφραγίδα του μεγάλου τεχνίτη της περιγραφής, του Παπαδιαμάντη. Η Σκιάθος μετατρέπεται μέσα από τα μάτια του συγγραφέα σε ένα ιδανικό σκηνικό για τις ιστορίες των διηγημάτων του. Ο Καρκαβίτσας σημειώνει ότι «Όμορφη είναι η Σκιάθος του Θεού, μα η Σκιάθος του Παπαδιαμάντη μου φαίνεται ομορφότερη»³³.

Θάλασσα

Η παρουσία του υγρού στοιχείου και η σύνδεσή του με περιπέτειες και αγωνίες των ανθρώπων αποτελεί ένα άλλο χαρακτηριστικό των διηγημάτων. Η θάλασσα αποτελεί ένα φυσικό στοιχείο στο οποίο ο Παπαδιαμάντης δίνει ηθικές προεκτάσεις. Αυτό γίνεται σε δύο από τα υπό εξέταση διηγήματά μας. Στο «Όνειρο στο κύμα» το γεγονός που σημαδεύει τον πρωταγωνιστή είναι το απολαυστικό μπάνιο της Μοσχούλας στη θάλασσα, στο χώρο αυτό που όλοι οι άνθρωποι του νησιού νιώθουν ελεύθεροι. Στο διήγημα «Στο Χριστό, στο Κάστρο» η θάλασσα αποτελεί τη γέφυρα επαφής των ανθρώπων και ταυτόχρονα χώρος δοκιμασίας της πίστης και της ψυχικής ανθρωπίνης αντοχής.

II. Αθήνα

Ο Παπαδιαμάντης έζησε για ένα μεγάλο διάστημα της ζωής του στην Αθήνα. Παρέμεινε έξω από τους οργανωμένους λογοτεχνικούς κύκλους της εποχής και μακριά από τον «αθηναϊκό» τρόπο ζωής που οι σύγχρονοι μ' αυτόν - άνθρωποι των γραμμάτων - επέλεξαν. Ο ίδιος επιλέγει να ζει μέσα στις ταπεινές και φτωχικές γει-

³³ Α. Καρκαβίτσας, Ο κυρ-Αλέξανδρος, Ο Καλλιτέχνης, 1, 332-335. 1911.

τονιές της Πλάκας και του Ψυρρή, ανάμεσα στα προβλήματα και τον καθημερινό μόχθο των ανθρώπων που πάλευαν για επιβίωση. Η επιλογή του αυτή συνδέεται άμεσα τόσο με το χαρακτήρα και τη νοοτροπία του όσο και με την ταπεινή του καταγωγή αλλά και την οικονομική του κατάσταση. Το μπακάλικο του Καρχιμάνη στην περιοχή του Ψυρρή πρόκειται να αποτελέσει το καθημερινό του στέκι, όπου περνά τις ελεύθερες του ώρες. Καταφύγιο στην Αθήνα αποτελεί για τον Παπαδιαμάντη το μικρό εκκλησάκι του Αγίου Ελισσαίου στο Μοναστηράκι, εκεί όπου συνηθίζει να ψάλλει μαζί με τον ξάδελφό του Αλέξανδρο Μωραϊτίδη. Είναι όμως ξεκάθαρο ότι ποτέ δεν επιδίωξε να δημιουργήσει δεσμούς με την πόλη αυτή.

Τα διηγήματα που έχουν ως σκηνικό την Αθήνα είναι λίγα αν λάβουμε υπόψη ότι ήταν μόνιμα εγκατεστημένος στην πρωτεύουσα από το 18^ο έτος της ζωής του. Η αλλαγή αυτή στο σκηνικό των διηγημάτων δίνει την ευκαιρία στο συγγραφέα να προσθέσει υλικό παρουσιάζοντας διαφορετικές ανθρώπινες σχέσεις και νέες καταστάσεις της καθημερινής ζωής των ανθρώπων της πρωτεύουσας. Δύο από τα υπό εξέταση διηγήματα, παρουσιάζουν την κατάσταση στην Αθήνα και τον τρόπο ζωής στο χώρο αυτό.

Η ιστορία του διηγήματος «*Χωρίς πατέρα στο σπίτι*» διαδραματίζεται εξ ολοκλήρου στην Αθηναϊκή πρωτεύουσα. Η Αθήνα που ο ίδιος περιγράφει είναι οι περιοχές μέσα στις οποίες ζει. Πρόκειται για τις φτωχογειτονίες στις λαϊκές συνοικίες, μέσα στις οποίες διαδραματίζονται καθημερινά ιστορίες επιβίωσης ταπεινών και καταφρονεμένων ανθρώπων.

Το διήγημα «*Όνειρο στο κύμα*» παρουσιάζει τη ζωή ενός δικηγόρου στην Αθήνα όταν αυτός, ως έφηβος, ήταν βοσκός στο νησί του. Ο πρωταγωνιστής κάνει μια σαφέστατη διάκριση ανάμεσα στη ζωή, στη φύση και τη ζωή στην πόλη. Κατά την περιγραφή της φύσης γίνεται η χρήση της φράσης «την τελευταίαν φοράν όπου εγεύθην την ευτυχίαν» και της δήλωσης ότι «η τελευταία χρονιά που ήμην ακόμη φυσικός άνθρωπος». Οι δηλώσεις αυτές είναι γεμάτες αναπόληση για μια ευτυχισμένη περίοδο γεμάτη αθωότητα. Σημαντική είναι η περιγραφή της ψυχολογικής κατάστασης του

πρωταγωνιστή στην Αθήνα καθώς και του τρόπου με τον οποίο παρουσιάζει τη ζωή του στην πρωτεύουσα. Είναι δυστυχημένος και σημείο αναφοράς και χαράς είναι πάντοτε το νησί του και η εφηβική του περιπέτεια.

Γ. Θρησκευτικότητα

Η ζωή του Παπαδιαμάντη χαρακτηρίζεται από βαθιά θρησκευτικότητα. Με πατέρα ιερέα, έζησε και μεγάλωσε μέσα σε ένα περιβάλλον που χαρακτηριζόταν από πιστή προσήλωση στους τύπους και στο περιεχόμενο της ορθοδοξίας. Η εκκλησία αποτελούσε οικείο χώρο για τον Παπαδιαμάντη όπως επίσης και η εκκλησιαστική μουσική, τα θρησκευτικά κείμενα και οι ψαλμωδίες. Μεγάλωσε συντροφεύοντας τον ιερέα πατέρα του μέσα στην ατμόσφαιρα των θρησκευτικών ύμνων, του θυμιάματος και της βυζαντινής τέχνης. Η θρησκευτική παράδοση αποτέλεσε επίσης βίωμα μέσα στο ίδιο το Σκιαθίτικο σπίτι του Παπαδιαμάντη. Αυτό το στοιχείο της ζωής του αποτελεί ίσως και το λόγο της φυγής του στο Άγιο Όρος, όταν αποφάσισε να δοκιμάσει – ανεπιτυχώς – να πάρει το καλογεργικό σχήμα. Η έφεσή του προς την εκκλησία που αποτελεί για το συγγραφέα και χώρο νοσταλγίας συνδέεται άμεσα και με την επιλογή του να εκκλησιάζεται ακόμη και στην Αθήνα, σε ένα μικρό και ταπεινό εκκλησάκι του Αγίου Ελισσαίου. Εκεί, μέσα από τις ακολουθίες αναζητούσε πνευματική ανάπαυση και ηρεμία από τις σκοτούρες της πρωτεύουσας.

Η έντονη αυτή θρησκευτικότητα του Παπαδιαμάντη από βίωμα μετατρέπεται σε πηγή έμπνευσης. Το στοιχείο αυτό αποτυπώνεται και προβάλλεται έντονα μέσα από τα διηγήματά του. Άλλωστε, ο ίδιος, στο διήγημα *«Λαμπριάτικος ψάλτης»* αναφέρει ότι *«ενόσω ζω και αναπνέω και σωφρονώ, δεν θα παύσω πάντοτε ... να υμνώ μετά λατρείας τον Χριστόν μου ...»*³⁴.

Το περιεχόμενο πολλών διηγημάτων που μελετούμε διαποτίζονται από αυτό το στοιχείο. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά του στο ίδιο διήγημα ότι: *«τα πλείστα των υπ' εμού γραφέντων εορτασίμων*

³⁴ Διήγημα, *Λαμπριάτικος Ψάλτης*, 102

διηγημάτων έχουσιν, ας μου επιτραπή ο λατινικός όρος, a priori, την υπόθεσιν, είναι δηλαδή μάλλον θρησκευτικά».

Μέσα από τα διηγήματα η παρουσία του θρησκευτικού στοιχείου δεν έχει τη μορφή κηρύγματος ή διδασκαλίας. Αντίθετα, όπως προαναφέραμε στη δήλωση του ίδιου του συγγραφέα, ο Παπαδιαμάντης «υμνεί» μέσα από την αφήγηση διάφορων γεγονότων και μέσα από περιγραφές την παρουσία και τη δύναμη του Θεού. Όπως πολύ σωστά δηλώνει ο Γιώργος Θέμελης «Η θρησκευτικότητα του Παπαδιαμάντη είναι της ψυχής, όχι της διάνοιας. Πιστεύει, δεν θεολογεί»³⁵. Το θρησκευτικό στοιχείο στα διηγήματα του Παπαδιαμάντη παίρνουν τη μορφή αναμνήσεων που αποτυπώνονται τόσο μέσα από μορφές θρησκευόμενες όπως ιερείς όσο και μέσα από περιγραφή εκκλησιαστικών τελετών.

Η εκκλησιαστική τέχνη αποτελεί για τον Παπαδιαμάντη βίωμα και θέμα το οποίο κατέχει από τα παιδικά του χρόνια, όταν ακολούθουσε τον πατέρα του στην εκκλησία. Στο διήγημα «*Στο Χριστό στο Κάστρο*» ο Παπαδιαμάντης περιγράφει την εικονογραφία του ναού: «*Έλαμψε τότε ο ναός όλος, ήστραψεν επάνω εις τον θόλον ο Παντοκράτωρ, και ηκτινοβόλησε το τέμπλον με τας περικαλλείς της βυζαντινής τέχνης εικόνας του' την μεγάλην εικόνα της Γεννήσεως, όπου 'Παρθένος καθέζεται τα Χερουβεΐμ μιμούμενη', όπου θεσπεσίως μαρμαΐρουνσιν αι μορφαί του θείου Βρέφους και της Αμόμου Λεχούς, όπου ζωντανά παρίστανται αι όψεις των Αγγέλων, των Μάγων και των Ποιμένων, και, ως εάν η γραφική ελάλει, φαντάζεται τις, επί μιαν στιγμήν, ότι ακούει το δόξα εν υψίστοις Θεώ. Ολόγυρα αι μορφαί των Μαρτύρων, Οσίων και Ομολογητών. Ίστανται επί των τοίχων ηρεμώντες, απαθείς, οποίοι εν τω Παραδείσω, ευθύ και κατά πρόσωπον βλέποντες, ως βλέπουσι καθαρώς την Αγίαν Τριάδα».* Η περιγραφή αυτή δεν είναι αντικειμενική. Περιέχει το έντονο θρησκευτικό πάθος και την έκσταση του ίδιου του συγγραφέα μπροστά στην αναπαράσταση των θρησκευτικών μορφών.

Η πεποίθηση του Παπαδιαμάντη για την παρουσία του Θεού ως

³⁵Γ. Θέμελης, βλ. παραπάνω.

θεία Πρόνοια παρουσιάζεται στο διήγημα «*Στο Χριστό στο Κάστρο*». Ο συγγραφέας, μέσα από τα λόγια του παπα-Φραγκούλη τονίζει ότι «*όπου είναι μια προαίρεσις καλή, κ' έχει κανείς και χρέος να πληρώση, ας είναι και τόλμη ακόμα ... εκεί ο Θεός έρχεται βοηθός ... εκεί ο Θεός συντρέχει και με ευκολίας πολλές, και με θαύμα ακόμα*». Ο Θεός ενεργεί εκεί που η προαίρεση του ανθρώπου είναι καλή, γεγονός που αποδεικνύεται από τη βοήθεια που έδωσε ο Θεός σε όσους αποφάσισαν να ταξιδέψουν τη μέρα των Χριστουγέννων στο Κάστρο όπου είχαν παγιδευτεί συνάνθρωποί τους. Στην περίπτωση αυτή ο Θεός, κατά τον Παπαδιαμάντη ενεργεί ως συνεργός του ανθρώπου ακόμη και όταν έχουν να αντιμετωπίσουν φυσικούς κινδύνους όπως η τρικυμία. Η πίστη των ανθρώπων για τη θεία Πρόνοια εμπνέει και δίνει δύναμη στους απλούς ανθρώπους που αποφάσισαν να αντιμετωπίσουν ένα φυσικό κίνδυνο με στόχο να σώσουν ψυχές και να λειτουργήσουν στο ναό της Γέννησης του Χριστού τη μέρα της γιορτής του. Η παρουσία τους εκεί είναι αργότερα και η αιτία να σωθούν και άλλοι άνθρωποι που κινδύνευαν στη θάλασσα. Αυτό αποτελεί επίσης στοιχείο της θείας Πρόνοιας.

Δ. Έρωτας

Στο διήγημα «*Όνειρο στο κύμα*», ο μικρός βοσκός είναι ερωτευμένος με τη μικρή Μοσχούλα χωρίς ο ίδιος να το παραδέχεται. Οι ενέργειές του όπως, να ονομάσει το χαριτωμένο κατσικάκι με το όνομά της, να βόσκει τα πρόβατά του κοντά στο σπίτι της, να κολυμπήσει στην περιοχή όπου συνήθως κάνει το θάλασσινό της μπάνιο και να παρακαλεί να κινδυνεύσει για να τη σώσει, αποδεικνύουν τον έρωτα που κρύβεται στο υποσυνείδητό του.

Η σωματική επαφή που ένωσε τα λίγα λεπτά που την κουβαλούσε στην πλάτη του για να τη σώσει ήταν αρκετά να ξυπνήσουν τις αισθήσεις του. Ο ίδιος, χρόνια μετά, προβληματίζεται αν «*..τάχα η ονειρώδης εκείνη ανάμνησις της λουομένης κόρης μ' έκαμε να μη γίνω κληρικός; Φευ! Ακριβώς, η ανάμνησις εκείνη έπρεπε να με κάμει να γίνω μοναχός*».

Ο έρωτας του νεαρού βοσκού είναι αγνός και ο πόθος του ανομο-

λόγητος και κρυμμένος στο υποσυνείδητό του. Η ανάμνηση του επεισοδίου που ήταν η αφορμή να νιώσει κοντά του τη νεαρή κόρη τον συγκλονίζει. Ο ίδιος εξομολογείται χρόνια μετά ότι «*Επί πόσον ακόμη θα το ενθυμούμαι εκείνο το αβρόν, το απαλόν σώμα της αγνής κόρης, το οποίον ησθάνθην ποτέ επάνω μου επ' ολίγα λεπτά της άλλως ανωφελούς ζωής μου!*». Το γεγονός αυτό ήταν για το νεαρό βοσκό «*όνειρον, πλάνη, γοητεία*». Αυτός ο ανικανοποίητος έρωτας μετατράπηκε σε όμορφο όνειρο και όπως ο ίδιος δηλώνει «*Ήμην ο άνθρωπος, όστις κατώρθωσε να συλλάβη με τας χείρας του προς στιγμήν εν όνειρον, το ίδιον όνειρον του...*».

6. Τεχνική / Οργάνωση διηγημάτων

Τα διηγήματα του Παπαδιαμάντη δεν έχουν μια συγκεκριμένη τεχνική οργάνωση ή μια συγκεκριμένη μορφή.

Ως προς το περιεχόμενό τους, η δράση αφορά συνήθως ένα απρόοπτο γεγονός. Αυτό μπορούμε να το δούμε στα διηγήματα «*Η Μαυρομαντηλού*», «*Φτωχός άγιος*», «*Όνειρο στο κύμα*». Πολλές φορές η ιστορία χαρακτηρίζεται από περιορισμένη πλοκή όπως το διήγημα «*Λαμπριάτικος ψάλτης*». Η επιλογή αυτή γίνεται με βάση τους στόχους του ίδιου του συγγραφέα.

Περιγραφή

Η περιγραφή στο έργο του Παπαδιαμάντη αποτελεί σημείο αναφοράς. Η ικανότητα του συγγραφέα να δίνει διαστάσεις στους χώρους ή στα αντικείμενα που περιγράφει είναι μοναδική. Ο Καβάφης σημειώνει για αυτή την ικανότητα του Παπαδιαμάντη ότι «*Εις όσα έργα του edιάβασα μου έκανε εντύπωση η περιγραφική του δύναμις. Με φαίνεται ότι είναι λαμπρά ασκημένος στις περιγραφής την τριπλήν ικανότητα – το ποια πρέπει να λεχθούν, το ποια πρέπει να παραλειφθούν, και εις το ποια πρέπει να σταματήσει η προσοχή*»³⁶.

Ο Παπαδιαμάντης συνδυάζει τρία στοιχεία στην περιγραφή. Την

³⁶Καβάφης, Κ. (1908), «Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης», Νέα Ζωή (Αλεξανδρείας),4, 803-806.

άμεση και προσωπική γνώση του χώρου, τη βαθιά γνώση της λογοτεχνίας διαχρονικά από τον Όμηρο μέχρι το δημοτικό τραγούδι καθώς και τη γλωσσική του ικανότητα με χρήση πλούσιου αλλά και σπάνιου λεξιλογίου. Το περιβόλι του Γιαννιού στο διήγημα «Μαυρομαντηλού» αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα των πιο πάνω.

7. Γλώσσα

Η γλώσσα που χρησιμοποιεί είναι η καθαρεύουσα η οποία αποτελεί, όπως ο Vitti³⁷ σημειώνει, ένα κομμάτι της κοσμοθεωρίας του Παπαδιαμάντη. Είναι στοιχείο της βυζαντινής παράδοσης και για τον Παπαδιαμάντη αποτελεί σημείο αναφοράς και συνδέεται άμεσα με την ορθοδοξία. Εξάλλου η ίδια η γλώσσα αποτελεί στοιχείο της ελληνικής παράδοσης.

Η γλώσσα του Παπαδιαμάντη είναι ένα κράμα από λόγια, εκκλησιαστικά και λαϊκά στοιχεία. Σημαντικό μέρος της περιγραφής γίνεται με αρχαιοπρεπή ρήματα και επίθετα δείχνοντας με αυτό τον τρόπο τον πλούτο των δικών του γνώσεων.

Ο Θέμελης³⁸ σημειώνει ότι «σε έσχατη ανάλυση το βεβαιώνει η γλώσσα, ως η ύλη της μορφής και της ουσίας, γλώσσα ιδιότυπη, ούτε καθαρεύουσα ούτε δημοτική, ένα κράμα με βυζαντινή απόχρωση κυρίαρχη, καθώς αδιάκοπα διαστίζεται με αναφορές σε βιβλικές περικοπές και φράσεις, που ενσωματώνονται οργανικά στην υφή της γλώσσας. Γλώσσα ζωντανή, παλμική, γεμάτη από ένα ήχο συγκινημένο, κατανυκτικό.»

Ο τρόπος χρήσης της γλώσσας αποτελεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των διηγημάτων. Ο Παπαδιαμάντης επιλέγει το είδος της γλώσσας που θα χρησιμοποιήσει ανάλογα με την περίπτωση. Η λόγια γλώσσα αποτελεί τη γλώσσα στα αφηγηματικά μέρη ενώ στους διαλό-

³⁷Vitti Mario, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδόσεις Οδυσσεάς, Αθήνα 1992.

³⁸Γ. Θέμελης, βλ. παραπάνω.

γους χρησιμοποιεί τη δημοτική γλώσσα και το λαϊκό ιδίωμα της Σκιάθου.

Ο Οδυσσέας Ελύτης³⁹ με το δικό του ποιητικό τρόπο σημειώνει για τη γλώσσα του Παπαδιαμάντη γράφοντας για την επιλογή των λέξεων ότι «τα σύνθετά του, άλλοτε διαλεγμένα για ν' αρμόσουν στην ανάγκη της στιγμής (...χρυσασγίζουσα) και άλλοτε για τη σπανιότητά τους προτιμημένα (νεοδρεπή...), που και που ένας υπερθετικός αυθαίρετος αλλά γοητευτικός, τέλος κάτι συζευξίεις νεόκοπες, με κριτήρια καθαρά ποιητικά συναποτελούν το ένα, το γλωσσικό, από τα πολλά στρώματα της ιδιάζουσας του ύφους του μαγείας.»

³⁹Οδυσσέας Ελύτης, *Η μαγεία του Παπαδιαμάντη*, εκδόσεις Γνώση, 1989.

ΜΕΡΟΣ

Γ'

**ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ**

1. Διδακτικοί Στόχοι

I. Γενικοί Στόχοι

Μέσα από την ανάγνωση και την ερμηνευτική προσέγγιση των διηγημάτων επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να ευαισθητοποιηθούν απέναντι στην πολιτιστική τους κληρονομιά.
- Να κατανοήσουν τους ιδιαίτερους τρόπους με τους οποίους η λογοτεχνία επεξεργάζεται, προσομοιώνει, αποδομεί και αναδομεί την πραγματικότητα δημιουργώντας ένα δικό της κόσμο.
- Να διευρύνουν τη μορφωτική τους επάρκεια και να ενισχύσουν την ανθρωπιστική διάσταση της παιδείας τους.
- Να καλλιεργηθούν γλωσσικά και αισθητικά.
- Να αξιοποιήσουν τον ελεύθερό τους χρόνο σε δημιουργικές δραστηριότητες όπως η φιλαναγνωσία.
- Να καλλιεργήσουν σταθερή σχέση με τη λογοτεχνία ως φορέα οικουμενικών και διαπολιτισμικών αξιών.
- Να συνειδητοποιήσουν την αξία της λογοτεχνίας που ως μορφωτικό αγαθό εμπλουτίζει τον αναγνώστη με εμπειρίες και αναπτύσσει τη φαντασία του.

II. Ειδικό Διδακτικό Στόχοι

Μέσα από την ανάγνωση των διηγημάτων του Παπαδιαμάντη επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να συνειδητοποιήσουν τα στοιχεία για τα οποία το έργο του Παπαδιαμάντη είναι πάντοτε επίκαιρο και ο ίδιος ο συγγραφέας θεωρείται ένας από τους πιο σημαντικούς έλληνες συγγραφείς.
- Να επισημαίνουν το πλαίσιο των διηγημάτων (τόπος, χρόνος), την πλοκή της ιστορίας για να αποκαλύψουν το στόχο του διηγηματογράφου.
- Να επισημαίνουν και να αξιολογούν τα πρόσωπα των διηγημάτων μέσα από τα λόγια, τις πράξεις και τη συμπεριφορά τους.

- Να αναγνωρίζουν τα στοιχεία που συνδέουν τη ζωή του συγγραφέα με το περιεχόμενο των διηγημάτων του.
- Να εντοπίζουν την τεχνική του συγγραφέα που χρησιμοποιεί κατά τη συγγραφή των διηγημάτων.
- Να εντοπίζουν τα στοιχεία της φύσης και τους χώρους όπου εξελίσσεται η ιστορία των διηγημάτων και να τα συσχετίζουν με τα βιώματα του συγγραφέα.

2. Ενδεικτικός προγραμματισμός

Τα υπό εξέταση διηγήματα θα πρέπει να διδαχθούν σε 8 διδακτικές περιόδους σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα. Για τη διδασκαλία του συγκεκριμένου λογοτεχνικού βιβλίου δίνεται πιο κάτω ένας ενδεικτικός προγραμματισμός. Σημειώνεται με έμφαση ότι η διδασκαλία θα πρέπει να γίνεται πάντοτε με σημείο αναφοράς το ίδιο το βιβλίο και όχι με βάση διάφορες αναλύσεις ή σημειώσεις που δίνονται για το περιεχόμενό του.

1^η περίοδος	Γνωριμία με το συγγραφέα και το έργο του. Ενδεικτική ανάγνωση αποσπασμάτων.
2^η - 3^η περίοδος	Τόπος - Πρόσωπα - Χαρακτήρες
4^η περίοδος	Τεχνική συγγραφέα - Χαρακτηριστικά συγγραφής
5^η - 6^η περίοδος	Ιδέες - Μηνύματα
7^η - 8^η περίοδος	Διαθεματικές εργασίες. Συνολική θεώρηση του έργου

3. Δραστηριότητες - Ερωτήσεις

Η Μαυρομαντηλού

1. Ποια ή τι είναι η Μαυρομαντηλού; Εντοπίστε στο διήγημα, το μύθο που σύμφωνα με τον Παπαδιαμάντη συνδέεται με τη Μαυρομαντηλού.
2. Ποιο σχήμα λόγου χρησιμοποιεί ο Παπαδιαμάντης για να περιγράψει το περιβόλι του Γιαννιού; Συζητήστε αυτή την επιλογή του συγγραφέα.
3. Μελετήστε τον τρόπο περιγραφής του περιβολιού ως προς την επιλογή των λέξεων, την ταξινόμηση των φράσεων και τη δομή που χρησιμοποιεί για να παρουσιάσει το χώρο αυτό.
4. Εντοπίστε φράσεις που χρησιμοποιεί ο Παπαδιαμάντης για να περιγράψει τη θάλασσα και τα κύματα.
5. Αν και το περιβόλι είναι «βιβλίο ανοικτόν» μόνο για το Γιαννιό που κατάφερε να δαμάσει τη φύση, εντούτοις στην προσωπική του ζωή δεν είχε να δείξει τα ίδια επιτεύγματα. Χαρακτηρίστε το Γιαννιό ως προς το επάγγελμά του και ως προς την προσωπική του ζωή.
6. Ποια κοινά στοιχεία ανάμεσα στον Παπαδιαμάντη και τον Γιαννιό μπορείτε να εντοπίσετε στο διήγημα «Η Μαυρομαντηλού»;
7. «Καινούριους τόπους δεν θα βρεις, δεν θάβρεις άλλες θάλασσες. Η πόλις θα σε ακολουθεί». Πώς συνδέεται ο στίχος αυτός από το ποίημα του Κ. Π. Καβάφη με τη ζωή του Παπαδιαμάντη; Ποια είναι «η πόλις» που τον ακολουθεί;

Φτωχός Άγιος

1. Με ποιο τρόπο μπορεί ο Φτωχός Άγιος στο ομώνυμο διήγημα να συγκριθεί με τον «Ποιμένα τον καλόν, τον τιθέντα την ψυχήν υπέρ των προβάτων»;
2. Ποια στοιχεία της ζωής του συγγραφέα συνδέονται με την ιστορία του διηγήματος.

3. Ο Παπαδιαμάντης χαρακτηρίζεται από βαθιά θρησκευτική κώτητα. Πώς αυτό αποδεικνύεται μέσα από το διήγημα;
4. Πρωταγωνιστές στα διηγήματα του Παπαδιαμάντη είναι απλοί άνθρωποι. Γιατί κατά τη γνώμη σας επιλέγει αυτή την ομάδα ανθρώπων στα διηγήματά του; Τι θέλει να δείξει με τον τρόπο αυτό;
5. Σε ποια εποχή μάς μεταφέρει ο συγγραφέας στο διήγημα; Ποια προβλήματα αντιμετώπιζαν οι κάτοικοι των νησιών και πώς χρησιμοποιεί αυτό το θέμα για να προβάλει την ελληνική ψυχή;
6. Περιγράψτε το Κάστρο. Μπορείτε αν θέλετε να κάνετε μια έρευνα για το χώρο αυτό μαζεύοντας διάφορες πληροφορίες και φωτογραφίες.
7. Στο διήγημα υπάρχουν σημεία όπου υπάρχει νοσταλγία του Παπαδιαμάντη για το νησί του και για τα όμορφα παιδικά του χρόνια. Εντοπίστε τα σημεία αυτά.
8. Χαρακτηρίστε τον πρωταγωνιστή-βοσκό μέσα από τις πράξεις του.

Στο Χριστό, στο Κάστρο

1. Να παρουσιάσετε τον παπα-Φραγκούλη; το χαρακτήρα και τις ηθικές του αρχές.
2. Ποιος ήταν ο στόχος του Παπαδιαμάντη γράφοντας αυτό το διήγημα. Ποιο μήνυμα θα ήθελε να μεταδώσει στους αναγνώστες του; Λάβετε υπόψη ότι πρόκειται για Χριστουγεννιάτικο διήγημα που δημοσιεύτηκε κατά τη διάρκεια των εορτών των Χριστουγέννων.
3. Ποια φαίνεται να είναι η σχέση των Ελλήνων με τη θάλασσα;
4. Ποια πρέπει να είναι τα συναισθήματα του παπα-Φραγκούλη μετά την επιτυχία του να φθάσει κοντά στους αποκλεισμένους συγχωριανούς του και να γίνει η αιτία να σωθούν ακόμη και άλλοι τρεις ναυτικοί;
5. Πώς κρίνετε το γεγονός ότι πολλοί άλλοι κάτοικοι του νησιού θέλησαν να πάνε στο Κάστρο με κίνδυνο τη ζωή

- τους για να λάβουν μέρος στη Θεία Λειτουργία;
6. Ο Θεός θεωρείται συνεργός του ανθρώπου. Πώς ο Παπαδιαμάντης μεταφέρει αυτή την αντίληψη στο διήγημά του;

Λαμπριάτικος ψάλτης

1. Η βαθιά θρησκευτικότητα του Παπαδιαμάντη σχετίζεται άμεσα με τη συγγραφή του συγκεκριμένου διηγήματος. Ποιος ήταν ο στόχος του Παπαδιαμάντη γράφοντας αυτό το διήγημα;
2. Ποια στοιχεία δείχνουν τη μεγάλη σημασία που δίνουν οι Έλληνες στη θεία λειτουργία του Πάσχα;
3. Πώς περιγράφονται τα έθιμα του Πάσχα στο διήγημα;
4. Πώς παρουσιάζονται οι ιερείς στα διηγήματα του Παπαδιαμάντη «Στο Χριστό, στο Κάστρο» και «Λαμπριάτικος Ψάλτης»;
5. Ποια στοιχεία της ζωής του Παπαδιαμάντη μπορούμε να εντοπίσουμε στο διήγημα; Λάβετε υπόψη το γεγονός ότι ζει στην Αθήνα μακριά από τα έθιμα του χωριού του.

Πατέρα στο σπίτι

1. Ποια στοιχεία της ζωής του Παπαδιαμάντη μπορούν να εντοπιστούν στο διήγημα;
2. Σε ποια σημεία του κειμένου μπορείτε να διακρίνετε το χιούμορ του συγγραφέα; Τι άνθρωπο δείχνει το θέμα που παρουσιάζει με τον τρόπο αυτό;
3. Ποιοι δύο αντιθετικοί χαρακτήρες καθημερινών ανθρώπων παρουσιάζονται από το συγγραφέα;
4. Ποιος ο ρόλος του κοινωνικού περίγυρου στα εσωτερικά θέματα μιας οικογένειας. Αυτό το θέμα αποτελεί πρόβλημα της εποχής που παρουσιάζεται; Ποια η δική σας θέση;
5. Ποια η θέση της γυναίκας και ποιος ο ρόλος της στην ελληνική κοινωνία της εποχής που παρουσιάζεται στο διή-

- γημα; Συγκρίνετε τη θέση και το ρόλο της γυναίκας με τη σύγχρονη πραγματικότητα.
6. Ο Παπαδιαμάντης παρουσιάζει κάποιο πρόσωπο του διηγήματος ως πολιτικό πρόσωπο. Ποιος είναι ο ρόλος του στο διήγημα; Μήπως υπάρχει αλληγορική σημασία λαμβάνοντας υπόψη τον πραγματικό τους ρόλο μέσα στην κοινωνία;
 7. Πώς παρουσιάζεται η ζωή των Αθηναίων που ζουν στις φτωχικές γειτονιές της πρωτεύουσας;
 8. Ποιους κοινωνικούς προβληματισμούς καταθέτει ο Παπαδιαμάντης μέσα από το συγκεκριμένο διήγημα;
 9. Ποιος είναι ο απώτερος στόχος του Παπαδιαμάντη γράφοντας αυτό το διήγημα; Ποια συναισθήματα θέλει να καλλιεργήσει στους αναγνώστες του και σε τι πιθανόν να αποσκοπεί;
 10. Ποια συναισθήματα προκαλεί σε σας το διήγημα; Ποια συναισθήματα πιστεύετε ότι θα προκάλεσε την εποχή που γράφτηκε;
 11. Λαμβάνοντας υπόψη το στόχο του Παπαδιαμάντη που είναι να προβληματίσει για κοινωνικά θέματα, με ποιο άλλο τρόπο θα μπορούσε να το πετύχει; Πόσο αποτελεσματικός θα μπορούσε να είναι αν δεν έγραφε διήγημα αλλά ένα άρθρο στην εφημερίδα;

Όνειρο στο κύμα

1. Ποιες πληροφορίες μας δίνει ο συγγραφέας-αφηγητής για τον εαυτό του;
2. Ο πρωταγωνιστής από απλός βοσκός και αμόρφωτος μεταμορφώνεται με πείσμα σε ένα μορφωμένο δικηγόρο. Χαρακτηρίστε τον.
3. Ποια κοινά στοιχεία ανάμεσα στον Παπαδιαμάντη και το νεαρό βοσκό στο διήγημα «Όνειρο στο κύμα» μπορείτε να εντοπίσετε;
4. Με ποιες σκηνές φαίνεται η φυσιολατρία του συγγραφέα; Παρουσιάστε αυτές τις σκηνές. Αν θέλετε μπορείτε να ζωγραφίσετε μερικές από αυτές.

5. Πού βρίσκεται ο πρωταγωνιστής του διηγήματος τώρα και σε ποιο χώρο αναφέρονται οι αναμνήσεις του;
6. Ποια τα συναισθήματά του πρωταγωνιστή για τη Μοσχούλα όταν ήταν έφηβος και με ποιες ενέργειές του φαίνονται τα αισθήματα αυτά;
7. Για ποιο λόγο ο βοσκός ονομάζει Μοσχούλα τη μικρή γίδα;
8. Ποια τα συναισθήματα του πρωταγωνιστή για την κατάσταση του ως δικηγόρος στην Αθήνα;
9. Ποιες κοινωνικές τάξεις περιγράφονται μέσα από το διήγημα;
10. Ποιο ήταν το δίλημμα για το νεαρό βοσκό όταν η Μοσχούλα βρισκόταν σε κίνδυνο;
11. Πώς εμφανίζεται το θέμα του έρωτα στο διήγημα;
12. Πώς ο τίτλος «Όνειρο στο κύμα» συνδέεται με το περιεχόμενο του διηγήματος; Γιατί ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τη λέξη «όνειρο»;
13. Ποια είναι η γνώμη του αφηγητή για τις γυναίκες όταν χρησιμοποιεί τη φράση «είναι απλή θυγάτηρ της Εύας, όπως όλαι»;
14. Γιατί ο νεαρός βοσκός αποφάσισε να μην γίνει τελικά κληρικός;
15. Ο νεαρός βοσκός κατάφερε τελικά να γίνει δικηγόρος στην Αθήνα. Γιατί όμως εύχεται να ήταν ακόμη βοσκός στα βουνά;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Κ. Βάρναλης, Άνθρωποι. Ζωντανοί - Αληθινοί, Κέδρος, 1990.
- Ν. Βρεττάκος, *Η πρωτοποριακή μορφή του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη*, Μνημόσυνο του Αλεξ. Παπαδιαμάντη, Τετράδια Ευθύνης 15, Αθήνα, 1981.
- Οδ. Ελύτης, *Η μαγεία του Παπαδιαμάντη*, εκδόσεις Γνώση, 1989.
- Α. Καρκαβίτσας, *Ο κυρ-Αλέξανδρος*, *Ο Καλλιτέχνης*, 1, 332-335, 1911.
- Γ. Θέμελης, *Ο Παπαδιαμάντης και ο κόσμος του*, Διάπτων, 1991.
- Μ. Θεοδοσοπούλου, *Μετ' έρωτος και στοργής*, Κείμενα για τον Παπαδιαμάντη, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 2001.
- Κ. Καβάφης, , «Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης», *Νέα Ζωή (Αλεξανδρείας)*, 4, 803-806, 1908.
- Π. Νιρβάνα, *Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης*, *Φιλολογικά απομνημονεύματα* (α' δημ. 1906), Οδυσσέας, 1988.
- Κ. Παλαμάς, *Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης*, *Εισαγωγή στην πεζογραφία του Παπαδιαμάντη*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2005. Αλ. Παπαδιαμάντη, *Διηγήματα*, *Νεοελληνική Βιβλιοθήκη*, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, Αθήνα, 1988.
- Μ. Περάνθης, *Ο κοσμοκαλόγερος*, εκδόσεις ΕΣΤΙΑ, 1994.
- Γιώργος Βαλέτας, *Παπαδιαμάντη Άπαντα*, εκδόσεις Γιοβάνης, 1972.
- Vitti Mario, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδόσεις Οδυσσέας, 1992.
- Γ. Φαρίνου - Μαλαματάρη, *Αφηγηματικές τεχνικές στον Παπαδιαμάντη*, Αθήνα 1987

Αφιέρωματα περιοδικών και εφημερίδων

- Τετράδια «Ευθύνης» 15, Μνημόσυνο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη: Εβδομήντα χρόνια από την κοίμησή του, Αθήνα, 1981.
- «Διαβάζω». Αφιέρωμα στον Παπαδιαμάντη, Απρίλιος 1987.
- «Νέα Εστία», Αφιέρωμα στον Παπαδιαμάντη, Χριστούγεννα 1941.

Ιστογραφία

- Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851-1911)- Όκοσμοκαλόγηρος της λογοτεχνίας (βιογραφικά στοιχεία, έργα σε ηλεκτρονική μορφή): http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/alexandros_papadiamantis/
- Αφιέρωμα του ένθετου «Βιβλιοθήκη» της εφημερίδας Ελευθεροτυπία στον Α.Παπαδιαμάντη (περιέχει 10 κείμενα-μελέτες για τον Παπαδιαμάντη): http://archive.enet.gr/online/online_issues.jsp?pid=51&dt=28/12/2001

Ταινίες στο διαδίκτυο⁴⁰

1. Από το αρχείο της ΕΡΤ

Α) Ταινία: «Καλή σου νύκτα κυρ Αλέξανδρε»

Ταινία για τη ζωή και το έργο του Παπαδιαμάντη με πρωταγωνιστή τον ηθοποιό Βασίλη Διαμαντόπουλο.

<http://www.ert-archives.gr/V3/public/pop-view.aspx?tid=26636&tsz=0&act=mMainView>

Β) Δραματοποιημένα αποσπάσματα από το «Όνειρο στο κύμα» και «Στο Χριστό, στο Κάστρο» παρουσιάζονται μέσα από το βιογραφικό του Παπαδιαμάντη:

<http://www.ert-archives.gr/V3/public/pop-view.aspx?tid=26636&tsz=0&act=mMainView&mst=00:18:07:00>

Γ) Εκπομπή: «Παρασκήνιο – Έρωτας στα χιόνια»

Τρεις νεοέλληνες συγγραφείς, ο Αλέξανδρος Κοτζιάς, ο Γιώργος Χειμώνας και ο Μένης Κουμανταρέας, διαβάζουν αποσπάσματα από το τελευταίο διήγημα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη «Έρωτας στα χιόνια». Παραθέτουν τις απόψεις τους για τη γλώσσα, τα

⁴⁰Όλες οι ταινίες στο διαδίκτυο (σε πρόγραμμα Real Player) μπορούν να αποθηκευτούν στους υπολογιστές ή σε άλλους χώρους αποθήκευσης ηλεκτρονικού υλικού.

πρόσωπα, το χαρακτήρα του πρωταγωνιστή του διηγήματος και για το πώς παρουσιάζεται ο ίδιος ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης μέσα από τα κείμενά του.

<http://www.ert-archives.gr/V3/public/pop-view.aspx?tid=6989&tsz=0&act=mMainView>

Δ) Ντοκιμαντέρ αφιερωμένο στον Αλ. Παπαδιαμάντη:

«Εποχές και συγγραφείς: Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης»

<http://www.ert-archives.gr/V3/public/pop-view.aspx?tid=8450&tsz=0&act=mMainView>

Ε) Εκπομπή **«Η ΔΕ ΠΟΛΙΣ ΕΛΛΑΔΗΣΕΝ» αφιερωμένη στη Σκιάθo και στον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη.**

Σημείο αναφοράς του αφιερώματος είναι το σπίτι του συγγραφέα, που λειτουργεί ως μουσειακός χώρος και στεγάζει τα προσωπικά του είδη.

<http://www.ert-archives.gr/V3/public/pop-view.aspx?tid=56325&tsz=0&act=mMainView>

2. Από την εκπαιδευτική τηλεόραση:

Α) Παπαδιαμάντη, Ελύτη «Φόνισσα»

http://edutv.ypepth.gr/images/stories/videos/614_dekpe_elg__2000.mp4